

VESTNIK

delavcev

na

področju
socialnega
dela

št. 5-6

letnik XIII.

1974

Vsebina

Stran

UREDNIKOVA BESEDA

3

Marija Cigale

Besede ob programu Skupnosti socialnega
skrbstva Slovenije za leto 1975

7

Blaž Mesec

Vloge socialnega delavca pri raziskovalni
dejavnosti

10

Franci Brinc

Igre na srečo med mladino

18

Gabi Čačinovič - Vogrinčič

Nekateri psihološki aspekti planiranja
družine

33

Blaž Mesec, dr. Andreja Kavár-Vidmar,
Vida Miloševič, Pavla Rapoša-Tajnšek

Življenske razmere upokojencev, ki preje-
majo dodatek za pomoč in postrežbo

41

POROČILA

- O delu Konference za socialno delo
Kranj

58

RAZISKAVA

- Pobegi gojencev iz vzgojnih zavodov

72

OCENA

- Kaj vemo o drogah

81

Urednikova beseda

Ta številka Vestnika zaključuje četrti letnik njegovega izhajanja od tedaj, ko smo se odločili, da ga bomo poskušali izdajati po novi zamisli o njegovi funkciji in vsebini, zaključuje pa tudi trinajsti letnik bolj ali manj nepretrganega izhajanja nekega glasila za področje socialnega dela nasploh. Ne samo znamenito magično število, ki običajno prinaša nesrečo, pač pa predvsem položaj, v katerega so prišli z uvedbo ustavnih sprememb dosedanji njegovi izdajatelji, narekuje, da je pričujoča številka tudi zadnja številka "glasila delavcev na področju socialnega dela", ki ga izdaja zdaj že "pokojni" Republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo v sodelovanju Višje šole za socialne delavce, Skupnosti služb socialnega varstva, Skupnosti socialnih zavodov in Zveze društev socialnih delavcev Slovenije. Spremembam, ki so se zgodile s samoupravnim interesnim organiziranjem na področju socialnega varstva, je pravgotovo potrebno prilagoditi tudi dosedanjo publicistično dejavnost, pa čeprav v tako skromni in nezadostni obliki, kot nam je to uspevalo z Vestnikom. Ob tem se ponuja tudi prilika, da se dosedanja uredniška usmeritev osveži z novimi mislimi in novimi ljudmi, da skratka sledi času.

Vendar je najbrž prav, če pogledamo na kratko, kaj lahko zapustimo kot vezilo glasilu, ki bo - o tem najbrž ne bi smeli dvomiti - sledilo Vestniku. Pri tem ne mislim na zapuščino povsem otipljive materialne in dokaj nerazvidne nematerialne narave, pač pa na izkušnje, ki si jih je uredništvo tekom let nabralo ob izdajanju Vestnika, in ki jih je moč posplošiti tudi na položaj, v katerem se bodo nedvomno znašli novi izdajatelji. To so izkušnje o uveljavljanju zamisli o podobi glasila namenjenega socialnim delavcem in socialnemu delu, izkušnje, ki poročajo o tem, kako smo uspeli uresničiti to, kar smo na začetku ob prvi številki leta 1971 napisali kot stališča, ki naj bi nas vodila pri oblikovanju glasila.

Vestnik naj bi torej po tedanjih zamislih postal "strokovno glasilo delavcev na področju socialnega dela", v katerem bi se odražala raven teoretične misli, podprta z empiričnimi raziskavami in raven praktične veščine na tem področju". Glasilo naj bi imelo "aktualen in dinamičen značaj"; prenehalo

naj bi biti zgolj informativni bilten resornega sekretariata.

Prelistavanje po šestnajstih dvojnih številkah Vestnika nam kaj hitro pokaže, da se je taka zamisel ves čas srečevala s hudimi težavami. Marsikje zazija neprijetna praznina v logični razporeditvi tiskanega gradiva; nastaja vtis, da so imele nekatere vsebine prioriteto mesto in da so bile premalo navzoče tiste, ki bi spregovorile o neposredni praksi socialnega dela v našem času. Seveda je treba reči, da je bilo tako ne zaradi hotene volje uredništva, pač pa zaradi stalnih težav, ki jih je imelo pri zbiranju primerne gradiva za objavo v Vestniku. To je očitno tudi iz skromnega seznama tistih, ki so v tem času sodelovali s svojimi prispevki: bolj ali manj je zaslediti vedno ista imena in priznati je treba, da se je dosežanje uredništva najbolj balo, da bi Vestnik postal nekakšna publicistična monokultura posameznikov, ki želijo in imajo kaj povedati o problemih socialnega dela, pri tem pa bi morda s svojim udejstvovanjem nehote izrinjali morebitne druge (sicer pri javni besedi plašne) sodelavce in spremenilo glasilo v nekakšen zasebni fevd. Namere in dejanja pa so bila seveda drugačna: ob vsaki številki smo izkali novih sodelavcev, saj so se sami le izjemoma oglašali, in ob vsaki številki smo ponovno morali ugotoviti, da mora nekaj stalnih sodelavcev v uredništvu opraviti tudi povsem avtorske naloge. Urednikovanje Vestnika je bilo tako v nekekešni stalni latentni krizi, se pravi na robu možnosti, da ugasne drobnji plamenček strokovne besede, ki smo ga, meneč, da je potreben za osmišlitev našega dela, tako optimistično prižgali.

Najbrž ni mogoče dati jasnega odgovora, zakaj socialni delavci na slovenskem tako neradi in malo pišejo o svojem delu. Najbrž tak odgovor ni samo eden: morda smo se v uredništvu premalo potrudili, da bi jih tako pisanje zamikalo, morda jih praktično delo, v katerem so pogosto preobremenjeni, in preveč sami, odteguje od tega, morda potreba po organiziranem miselnem oblikovanju področja socialnega dela ni nič drugega, kot osamljena težnja neke peščice, morda je tak način obravnavanja problemov sploh premalo spoznan kot dopolnilo vsakodnevnemu prakticismu. Prav gotovo pa je, da je v bolj uspešnem ustvarjanju zaledja pisočih ključ za rešitev omenjene temeljne zadrege pri uredniškem delu z glasilom namenjenem socialnemu delu. Mogoče bi bilo sicer kreniti po poteh profesionalnega, novinarskega pristopa, vendar bi prav gotovo s tem osiromašili podobo tega področja, saj bi jo ujeli v

kalupe žurnalističnega dojemanja, obenem pa še bolj pazivizirali tiste, ki se s socialnim delom ukvarjajo. Srečni časi bodo za nadaljevalce izročila Vestnika nastopili, ko bo misel, da je za socialno delo, kot za vsako delo namenjeno ljudem, izredno pomembno, da se o njem razmišlja in da v tem razmišljanju sodeluje kar najširši krog ljudi - to pa je najlažje dosegljivo s pisano besedo - spremenjeno v običajno vedenje socialnih delavcev. Najbrž bi bilo potrebno te srečne čase poskusiti pripraviti; marsikaj bi se dalo v ta namen storiti tedaj, ko se socialni delavci oblikujejo v svoji šoli, čeprav moramo, ne da bi se precenjevali, prav ob njej ugotoviti, da je bil zanje Vestnik večinoma stranski in nepomemben pojav v mnogoterih dejavnostih na področju socialnega dela.

Verjetno pa je kar znaten del krivde, da se podoba Vestnika ni bolj zasidrila v mišljenju socialnih delavcev, da ni vzbudila zanimanja za aktivno sodelovanje in da ni dobila "aktualnega in dinamičnega značaja" v tem, da nismo uspevali izdajati številke tekoče, brez znatnih zamud. Poleg čakanja na gradivo nas je v tak položaj najpogosteje pripeljalo čakanje na tiskarske usluge, če naši tehniki objavljanja lahko tako rečemo, saj nismo mogli uživati nikakršnega posebnega položaja med množico uslug pri našem tiskanju.

Tudi ta številka prihaja z zamudo, ki več kot zgovorno priča o tem, da so zanesljivi tehnični pogoji tiskanja glasila nujni, da se lahko uspešno odvija tudi vsebinsko delo.

Zahtevnejši odnos do grafične podobe glasila in do ažurnosti njegovega izhajanja bi verjetno bolj motivirajoče deloval za spremembo, ki bi nedvoumno postavila zahtevnost dela ob izdajanju takega glasila v pravo luč. Improvizacija in zasilne rešitve, ki dajejo varljivi videz, da je vse v redu, ne bi bile več mogoče: odločiti bi se morali, ali izdajati glasilo z vsemi organizacijsko-tehničnimi in strokovnimi postulati, ali pa objavljati informativne biltene samoupravne interesne skupnosti, komiteja, društev, skupnosti in kar je še drugih upravnih, samoupravnih in družbeno-političnih subjektov na širokem polju socialne dejavnosti. Kajti, da bi ostali brez nečesa, kar bi pomenilo nekakšno nadaljevanje dosedanjih vestniških oblik publiciranja, najbrž v teh zmagovitih časih za nadaljevalce gutenbergovega izročila "na vseh nivojih in v vseh strukturah" ne moremo verjeti.

Pridružujemo se torej upu, da bodo novi časi za socialno varstvo oziroma socialno skrbstvo na slovenskem ugodno razrešili tudi težave o katerih smo malopraj bežno zapisali nekaj misli in da bo iz tega zrasel nov zagon, ki bo dvignil raven socialne misli na kar najvišji nivo. Vsem, ki so s svojimi prispevki ali kako drugače sodelovali v štiriletnem obdobju delovanja dosedanjega uredništva in mu s tem omogočali sploh delovanje, se iskreno zahvaljujemo in jih seveda vabimo, da ohranijo svojo prizadevno podporo tudi za njegove naslednike.

Besede ob programu Skupnosti socialnega skrbstva Slovenije za leto 1975

Marija Cigale

V začetku marca se je ustanovila Skupnost socialnega skrbstva Slovenije in sprejet je bil tudi njen delovni program za leto 1975. S tem je zaključen dolgotrajen in za delavce s tega področja tudi dokaj težaven proces samoupravnega konstituiranja te dejavnosti.

Kaj smo se iz poteka tega procesa naučili ?

Socialno skrbstvo je kot zadnja družbena dejavnost "izstopilo" iz državne uprave. Čeprav je to dejstvo uzakonila že določba slovenske ustave, je trajalo praktično še celo leto (od marca 1974 do marca 1975), da se je ustavna določba utelesila v zakonu o socialnem skrbstvu in končno tudi v praksi. Ves ta čas pa je socialno skrbstvo imelo v praksi status "je - ni", pri čemer mislim na dejstvo, da so skupnosti socialnega skrbstva, že v jeseni, ko jih še ni bilo, morale nastopiti s programom dejavnosti za leto 1975, da pa do januarja 1975 nihče ni hotel poslušati številk o potrebnih sredstvih za to dejavnost, ker pač samoupravnih interesnih skupnosti na tem področju še ni bilo. Vprašanje, kako se bo ta dejavnost financirala, je bilo še tik pred datumom, ki je bil prvotno določen za podpis družbenega dogovora o skupni potrošnji, popolnoma odprto.

To je bil čas, ko so morali delavci s tega področja kar precej "nabrusiti živce". Njihova vloga se je kar naenkrat temeljito spremenila. Medtem ko smo vse doslej neprestano tožili nad nerazumevanjem tistih, ki bi morali skrbeti za socialno varstvo - to pa so bile občinske skupščine, ali, poenostavljeno rečeno, proračuni - smo se naenkrat znašli v stanju, ko nam je bilo postavljeno vprašanje: "kako boste financirali socialno skrbstvo ?" Dejstvo, da smo medtem na tem področju dobili skupščine in v večini občin delegate, ki so na moč zagreti za to, da bi "njihova" dejavnost napredovala, je situacijo pobarvalo domala dramatično. Mnogim socialnim delavcem se je v tem času verjetno zazdelo, da je samostojnost

predvsem težko breme, marsikdo je pomislil, da je bil "po starem" zagotovljen vsaj minimum finančnih sredstev tudi za socialno skrbstvo; marsikdo pa je to izrekel tudi na glas.

Odločitev, ki je bila nazadnje le sprejeta in ki zagotavlja za to področje vsaj minimalno povečanje sredstev, in vsaj minimalno "varnost" tega področja s tem, da je socialno skrbstvo dobilo svoj delež v obeh bilancah - prispevek iz osebnega dohodka in delež v občinskih proračunih - je za marsikoga razočaranje. Potrebovali bi seveda več. Vemo tudi, da so nekatere druge samoupravne interesne skupnosti ob ustanavljanju dobile boljši štart. Mnogi so pričakovali, da pomeni ustanavljanje samoupravnih interesnih skupnosti na tem področju hkrati "zeleno luč" za hitrejši napredek.

Vsem tem velja odgovoriti, da je končna odločitev vendarle boljša, kot je kazalo na začetku; v nekaterih občinah pa celo pomeni več, kot bi dobili "po starem". Res pa je, da financiranje, ki temelji na porabi prejšnjega leta, pomeni ne zmanjševanje, ampak verjetno celo povečevanje razlik med občinami. Razvitost socialnega skrbstva, pa naj jo izrazimo v višini dajatev, v porabi "socialnega dinarja" na prebivalca, ali pa celo v številu zaposlenih delavcev v tej dejavnosti, je po občinah silno različna. Odvisna je od mnogih, objektivnih, pa tudi subjektivnih okoliščin, v veliki meri pa vendarle od razvitosti občine. Lahko pa rečemo, da povsod zajemamo le najnujnejše, najbolj elementarne dejavnosti in dajatve, zato je potreba po solidarnosti ravno na tem področju silno aktualna. Solidarnost, ki je letos izpeljana preko dopolnjevanja občinskih proračunov in ki zagotavlja v vseh občinah enako rest potrošnje na področju socialnega skrbstva, je komaj osnovni korak. To je bil razlog, da je prvotni program Skupnosti socialnega skrbstva Slovenije predvideval zelo visok delež solidarnostnega prelivanja sredstev, sebnega načina financiranja te politike v letošnjem letu ne bo možno izvajati; s tem nam je, če pustimo ob strani obžalovanje, ker nam to ni uspelo, verjetno prihranjena tudi mučna procedura določanja deleža iz solidarnosti in za solidarnost. Izkušnje drugih skupnosti nam namreč kažejo, da še nismo uspeli najti načina, ki bi zadovoljil vse. Z drugimi besedami, tisti, ki dajejo, smatrajo, da dajejo preveč, tisti, ki dobivajo, smatrajo, da dobivajo premalo. Kažejo nam pa tudi, da so občinske meje močno zakoreninjene v naši miselnosti. Ne razmišljamo o socialnih problemih Slovencev, am-

pak o socialnih problemih ljudi v naši občini; če uspemo kolikor toliko primerno rešiti te, lahko mirno spimo. To se je izkazalo tudi ob razpravah o programu dejavnosti Skupnosti socialnega skrbstva Slovenije. Čeprav je ta program z izrazito solidarnostno vlogo dvakrat dobil načelno podporo občinskih predstavnikov, so vendar v občinah, ko so razmišljali, kje dobiti sredstva za financiranje socialnega skrbstva, kot prvo možnost videli prav zmanjšanje "republiškega" deleža. Po logiki "mi se bomo borili zase, za druge pa naj se drugi" je "republiški" program namesto podpore doživljal kritike. Ne glede na dejstvo, da verjetno ni bilo šans, docela izbojevati oba programa, kaže to tudi na dejstvo, da je republiška skupnost, kljub temu da je skupnost, vendarle še vedno "republika" - skratka, nekaj, ali nekdo "zgoraj", ne pa naš skupni interes. Iz tega verjetno lahko povzamemo nauk, da v bodoče solidarnosti ne kaže graditi na solidarnosti do občin, ampak bolj na solidarnosti do občanov. Čeprav so nekateri smatrali, da ne vidiijo pravega smisla v tem, da najprej združujemo sredstva, da bi jih potem delili, je vendar ta edina naloga, namreč zagotavljanje družbenih denarnih pomoči osebam, ki so brez vsakih sredstev za preživljanje, dobila "načelno" soglasje. S tem bo skupnosti socialnega skrbstva Slovenije ne le omogočeno, da dobi - končno - popoln pregled nad številom in življensko situacijo najhujše socialno ogroženih Slovencev, ampak tudi, da načrtuje in vodi dolgoročno politiko, usmerjeno k bistvenemu socialno-političnemu cilju: zagotoviti slehernemu občanu, ki ni sposoben, da bi si s svojim delom zagotovil socialno varnost, vsaj minimum eksistenčnih sredstev in to kot samoposebi umevno pravico, ne kot miloščino. Seveda bo preteklo precej časa, predno bo ta cilj uresničen in še več, predno bomo lahko materialno ogroženost črtali s seznama najhujših socialnih problemov. Vendar, menim, da moramo svojo perspektivo gledati ravno v času, ko revščina ne bo več najhujši in najdražji del socialnega skrbstva in ko naloga socialnih delavcev ne bo več prvenstveno skrb, da nekomu zagotovijo denar za kruh, ampak strokovno delo, s katerim mu pomagajo pri reševanju življenskih stisk in bremen, ki ogrožajo človeka, ki kruh ima. Vemo, da človek ne živi le od kruha ... od tu naprej pa socialno delo pravzaprav šele postane socialno delo.

Vloge socialnega delavca pri raziskovalni dejavnosti

Implikacije za izobraževanje

Blaž Mesec

Posebno vrsto problematike, ki je povezana z raziskovanjem v socialnem delu, odpirajo vprašanja o tem, kakšno naj bo mesto metodologije raziskovanja v procesu izobraževanja socialnih delavcev na vseh ravneh in v vseh oblikah izobraževanja in usposabljanja. Pojavljajo se naslednja vprašanja: ali je potrebno socialne delavce učiti metodologije raziskovanja? Jih je potrebno usposobiti za samostojno izvajanje raziskav ali le za razumne potrošnike rezultatov raziskav? Kakšno znanje jim je potrebno posredovati, kdaj, na kakšnem nivoju, kako?

Po nekaterih pojmovanjih je potrebno socialne delavce usposobiti predvsem za kritično oceno, izbor in uporabo rezultatov empiričnih raziskav, za potrošnjo raziskovanja. Verjetno je prav pripravno deliti problematiko v zvezi z raziskovanjem na probleme povezane s proizvodnjo raziskav na eni strani in na probleme potrošnje raziskav na drugi. Preveč poenostavljeno pa je, če menimo, da se na tem področju pojavljata samo vlogi "proizvajalca raziskav" in "potrošnika raziskav". Socialnemu delavcu pripišemo nato samo vlogo potrošnika in ga izobražujemo le za to vlogo. Izredno koristno je usposobiti socialnega delavca za razumnega potrošnika rezultatov raziskav, zato se bomo ob tem še pomudili, zdaj pa si oglejmo, zakaj menimo, da je gornje pojmovanje, da je socialni delavec zgolj potrošnik raziskav, preveč preprosto.

Prvi razlog smo že obravnavali, ko smo razložili našo koncepcijo o teoriji socialnega dela in o njenem odnosu do drugih ved in strokovnih nauk (B. Mesec, 1972). Če pojmujeemo socialno delo kot sistem, ki zgolj izvršuje zamisli njemu nadrejenih strokovnih sistemov, se nagibamo tudi k pojmovanju, da je socialni delavec zgolj potrošnik raziskav. Če zanikamo obstoj teorije socialnega dela, moramo zanikati tudi raziskovanje v socialnem delu, saj je raziskovanje le dejavni del vede o socialnem delu. Dopustiti, da socialni delavec samostojno raziskuje, pomeni dopustiti, da razvija vedo o socialnem delu. Pokazali pa smo, da je obstoj vede o socialnem delu nujen, torej je nujno tudi raziskovanje v

socialnem delu, s tem pa nujno, da je socialni delavec (ne seveda vsak, vendar v načelu) tudi raziskovalec ne zgolj potrošnik raziskav.

Drugi razlog izvira iz pojmovanja raziskovalne dejavnosti same. Raziskovanje lahko pojmuje kot proces, v katerem se prepletata dva sestavna procesa: postopek reševanja problema in postopek komuniciranja in v katerem se pojavljajo štiri različne vloge, torej ne le vloga proizvajalca in potrošnika raziskav. Tem vlogam so pripisani različni vidiki vsakega od omenjenih dveh procesov (R. Ackoff, 1966, str. 25-31). Socialni delavec kot posameznik ali socialna ustanova (zavod, šola), se pojavlja kot: (1) potrošnik raziskav, (2) raziskovalec, (3) opazovalec, (4) opazovanec. Oglejmo si nekoliko natančneje te njegove vloge v raziskovalnem postopku.

1) Socialni delavec kot potrošnik raziskave - Ta vloga združuje vloge pobudnika, naročnika in potrošnika rezultatov raziskave.

Ima naslednje značilnosti:

- socialni delavec, skupina ali ustanova "ima problem", je v problemski situaciji, ki jo želi rešiti, pri čemer se namerava opreti na podatke izkustvene raziskave, vodene na znanstven način, po racionalno-logični metodi;

- "prenese problem" raziskovalcu, tj. prepozna, analizira sestavine svoje problemske situacije, se je osvesti in jo sporoči raziskovalcu na nedvoumen način, tako da slednji ve, v čem je problem in kakšne informacije so potrebne za rešitev problema;

- "izbere smer akcije, s katero bo rešil problem", tj. po opravljeni raziskavi se odloči na osnovi podatkov, ki jih je proizvedla raziskava.

Ni dvoma, da so socialni delavci kot individualni izvajalci socialnega dela in ustanove na tem področju neprestano v problemskih situacijah, ki jih je možno rešiti s pomočjo izkustvenih podatkov. Iz te prve značilnosti socialnega delavca kot potrošnika raziskave izhaja naslednja zahteva glede njegovega znanja: vedeti bi moral, kdaj se lahko opre na znan-

stveno metodo, kdaj pa ne in kakšne so komparativne prednosti in pomanjkljivosti različnih metod spoznavanja. Do neke mere je namreč upravičeno, da nekateri imenujejo socialno delo "umetnost", hoteč povedati, da dovršen del odločitev v socialnem delu, posebno pri delu s posameznikom, ni racionalno logično utemeljen, da pa jim vendar ne moremo odrekati izkustvene vrednosti in učinkovitosti. Kategorije klinične psihologije kot so "doživetje", "razumevanje", "vživljanje" ipd. je težko subsumirati pod pojem znanosti, spadajo pa h klinični veščini, ki rodi rezultate. Prepogosto ustvarjamo vtis, kot da je znanstvena metoda edina metoda spoznavanja in osveščanja ali še ostreje, da je heteronomno, objektivizirano izkustvo več vredno kot avtonomno, subjektivno: ustvarjamo vtis, da nas sociološka, kvantitativna "hard science" bolj osvesti o družbenih procesih kot umetniško delo, naj bo slika, film, roman. Ne zavzemam se za to, da bi pobijali eno z drugim ampak da bi se morali bolje osvestiti o možnostih in prednostih različnih metod spoznavanja v različnih problemskih situacijah. O zakonitostih grupne dinamike se je seveda možno poučiti iz kvantitativnih psiholoških raziskav, toda sodelovanje v izkustveni skupini dâ temu znanju novo dimenzijo, ki je ni mogoče dobiti na noben drug način.

Druga vrsta znanja, ki jo potrebuje socialni delavec, v vlogi naročnika in potrošnika raziskav, je znanje o sestavinah problemske situacije, o sestavinah procesa odločanja in o formiranju problema. Formuliranje in komuniciranje problema raziskovalcu je ključna faza v raziskovalnem procesu in mislim, da ni pretirano, če rečemo, da se v tem opravilu skriva zelo pomemben ključ do problema uporabnosti raziskav. Čisto na kratko: "ne vem, v čem je moj problem, kakšno informacijo potrebujem, da ga rešim, te informacije ne bom iskal; razpoložljive informacije ne bom spremenil v akcijo. Vozni red letal mi je neprestano na razpolago v povsem razumljivem jeziku. In vendar te informacije ne uporabim vse dotlej, dokler nisem pred problemom, s katerim letalom naj letim, da bom v Beogradu v četrtek ob 9 h. Cela vrsta dejavnikov prepričuje ljudem, da bi se jasno zavedali svojih ciljev in alternativnih poti do njih, med njimi vsekakor tudi odsotnost navade, da bi o svojem strokovnem delu razmišljali v jeziku "ciljev", "alternativ", "zaželjenosti", "verjetnosti" ipd. Nismo dovolj osveščeni o tem, da je naše delo v bistvu proces odločanja, tj. neprestanega izbiranja med večjim ali manjšim številom alternativnih rešitev (akcij).

Mimogrede: pojem "izbora", na katerega smo v tem razmišljanju ponovno naleteli, je eden osrednjih pojmov socialnega dela kot tudi vsakega pristopa k vprašanju medčloveških odnosov, ki se ima za bolj premišljenega od zdrave pameti. Lahko posplošimo na socialno delo to, kar pravi W.G.Bennis (1970, str. 23) o učnih ciljih v izkustveni skupini: "Mnogo manj me skrbi, da se udeleženec ne bi naučil, da je govoril preveč in da bo v prihodnje govoril manj; bolj me skrbi, da ne bo spoznal, da lahko izbira in da so posledice premajhnega ali pretiranega sodelovanja jasne. Mnogo manj me skrbi, da ne bi uspel proizvesti "kohezivne" skupine kot me skrbi, da člani ne bodo razumeli prednosti in pomanjkljivosti kohezivnosti in spoznali, kdaj jo je vredno razviti in kdaj ne ... Skratka, mnogo bolj se brigam zato, da razvijem situacije, v katerih je možno spoznati točke izbora kot se brigam za to, da bi dosegel spremembe." Osnovna značilnost prakticističnega rutinskega dela je stereotipnost. To pomeni, da se ne zavedamo možnosti izbora med več alternativnimi akcijami v vsaki posamezni problemski situaciji ampak, da povsod, ne glede na značilnost problemske situacije ravnamo na enak način. Dokler se pri delu ne zavedamo, da imamo možnost izbora, je odveč karkoli govoriti o raziskovanju. Še več, srečamo tudi situacije, ko nimamo ekspliciranih ciljev in ko pride do kratkostičnih akcij zaradi konflikta vrednot. Damo npr. otroka v zavod ali v rejo, kar je pač "ceneje", in kjer je "manj dela" ipd. Potem pa se čudimo, če ni uspeha. Saj je bil uspeh: prihranili smo čas, trud in denar! Le da si nočemo priznati, da je ta prihranek naš pravi cilj, ki je važnejši od javno oznanjane resocializacije. Ni torej naključje, da nekateri učbeniki metodologije aplikativnega raziskovanja ali raziskovanja v socialnem delu močno poudarjajo pomen formuliranja problema za raziskavo in posvečajo temu sorazmerno veliko prostora, tako npr. R.Ackoff (1966) in L.Ripple (v: N.Polansky, 1960, str. 24-47). V slednjem delu so opisane tudi tehnike za identifikacijo in formulacijo problema oz. dana vodila za razvitje takih tehnik. Prav te postopke in instrumente bi kazalo še naprej razvijati in sistematično posredovati praktikom. Občutljivost za probleme, neke vrste "problemska zavest" je še malo razvita pri nas, čeprav veljamo za narod, ki zna najti nove in nove probleme, le rešiti jih ne zna! Naše izkušnje nas prepričujejo, da se problemov ne znamo prav lotiti, saj se premalo potrudimo, da bi spoznali njihovo bistvo, jih razčlenili in prav formulirali.

Tretji vidik izobraževanja socialnih delavcev za vlogo po-

trošnika raziskav pa vsebuje posredovanje vodil za oceno in uporabo že izvedenih raziskav, ki že sestavljajo zakladnico teoretičnega znanja. Pionirsko delo na tem področju predstavlja knjiga T. Tripodi, Ph. Fellin, H.H. Meyer, The assessment of social research (1969). Jedro knjige je vprašalnik, s pomočjo katerega ocenimo metodološko dognanost raziskave s pomočjo vprašanj, ki se nanašajo na formulacijo problema, na načrt raziskave, zbiranje podatkov, analizo podatkov in sklepe. S pomočjo drugega vprašalnika pa ocenimo potencialno korist raziskave za praktično socialno delo. S tem do določene mere prevedemo raziskavo v jezik praktičnega porabnika. Seveda pa tudi avtorji tega pristopa predpostavljajo, da ima potrošnik raziskave neko osnovno metodološko znanje, ki mu olajšuje uporabo omenjenih instrumentov.

2) Socialni delavec kot raziskovalec - V vlogi osnovnega proizvajalca informacij, raziskovalca, socialni delavec:

- načrtuje raziskavo, tj. vnaprej eksplicira odločitve o poteku raziskave na tak način, da bo raziskava pripeljala do odgovora na naročnikov problem;
- priučuje osebe, ki izvajajo opazovanje, tj. opazovalce, anketarje, intervjuvarje in jih usmerja pri delu;
- obdela zbrane podatke in jih analizira;
- poroča o rezultatih.

V tej vlogi so vsebovani vsi tisti postopki, ki sestavljajo jedro raziskovalnih opravil, tj. vse tisto kar običajno pojmuje pod besedo "raziskovanje", in za katere nekateri trdijo, da je prihranjeno za posebno nadarjene in posebej šolane ljudi v raziskovalnih institutih. Prej smo pokazali, da lahko delimo raziskave glede na stopnjo metodološke zahtevnosti in da ni razloga, da ne bi socialni delavci nastopali kot samostojni raziskovalci ali kot člani raziskovalnih skupin, pri izvajanju različno zahtevnih in kompleksnih raziskav. V vsakem primeru pa potrebujejo temeljno znanje o načrtovanju raziskave, tj. o fazah in delih načrta raziskave, o osnovnih pojmi, ki se pojavljajo v fazi formuliranja problema, izdelave idejnega in praktičnega načrta (npr. hipoteze, indikatorji, indeksi itd.), dalje o problemih merjenja, merskih instrumentih, o metodah in tehnikah zbiranja primarnih empiričnih podatkov (opazova-

nje, spraševanje) in o analizi sekundarnih podatkov). Potrebuje znanje o metodah in tehnikah obdelave in analize kvantitativnih podatkov (statistika) in o pravilih in načinu poročanja o rezultatih raziskave.

3) Socialni delavec kot opazovalec - Socialni delavec se lahko, dalje, pojavi v vlogi anketarja, intervjuvarja, opazovalca, tj. osebe, ki neposredno zbira izkustvene podatke po tej ali oni metodi ali tehniki opazovanja ali spraševanja. Njegova naloga je:

- da odide v situacijo, kjer bo prišel do podatkov, ki jih potrebuje (npr. na teren, do anketirancev);
- opazuje dogajanja ali sprašuje ljudi;
- zapisuje opazovanja ali odgovore;
- prenese zapisane podatke raziskovalcu.

Tudi v tej vlogi so se socialni delavci že pojavljali in se bodo še. Pri mnogih družboslovnih raziskavah opravljajo delo anketarjev osebe, ki jim je to priložnostno delo (študentje, gospodinje, upokojenci) za katero se usposobijo na posebnih seminarjih pred odhodom na teren.

Socialni delavec pa se že sedaj izobražuje za opazovanje in spraševanje v okviru rednega študija. Vloga opazovalca ali zbiralca empiričnih podatkov je torej v nekem smislu njegova stalna poklicna vloga. V nekem smislu, pravimo, ker se zavedamo, da zbira pri svojem delu podatke z drugim namenom, ne z namenom, da bi odgovoril na raziskovalni problem v ožjem pomenu besede. Prav to dodatno znanje pa si mora še pridobiti: da namreč lahko zbira podatke z različnimi nameni in da mora v skladu z namenom prilagoditi tudi tehnike. Osvestiti se mora o različnosti raziskovalčevih in praktikovih vrednot in o značilnostih situacij, ko lahke uporablja ta li oni pristop. Poleg tega pa se mora seznaniti z različnimi tehnikami zbiranja podatkov, ki se navadno uporabljajo zgolj pri zbiranju raziskovalnih podatkov.

4) Socialni delavec kot opazovanec - Poleg naštetih se socialni delavec lahko pojavi tudi v vlogi opazovanca, "subjekta", anketiranca, skratka osebe, katere obnašanje in do-

življenje je vir izkustvenih podatkov, osebe, ki jo raziskovalec proučuje. Vloga opazovanca je pač, da reagira, tj. da emitira določeno obnašanje, verbalno ali neverbalno. Za naš vidik je relevanten le primer, ko nastopa socialni delavec kot opazovanec prav v vlogi socialnega delavca, ko ga torej opazujemo, proučujemo itd. v njegovi poklicni vlogi. V tej vlogi se pojavlja v vseh raziskavah, ki so usmerjene na proučevanje metod socialnega dela in poklicnih vprašanj socialnega dela, organizacije socialnih ustanov, etike socialnega dela itd. Ali je za to vlogo potrebno posebno znanje, posebno izobraževanje? S tem vprašanjem smo se dotaknili metodološko občutljivega problema vpliva raziskovalnih postopkov na pojave, ki jih raziskujemo; bojimo se, da tu ni prostora za podrobnejše razglabljanje v tej smeri. Zato naj samo približno nakažemo naše stališče. Iluzorna je predstava, da lahko v družboslovju ohranimo pojave, ki jih proučujemo, intaktne, da nanje ne vplivamo z raziskovalnim postopkom. Raziskovanje je takaj družben odnos, interakcija, sovplivanje; spraševanje ne posnema le tistega, kar je že prisotno, ampak tudi oblikuje stališča. Podobno je z drugimi metodami. V nobenem primeru torej ni opazovanec popolnoma "naivna" oseba ampak ima vedno neke predstave o svoji vlogi kot vlogi opazovanca v raziskavi, le da so te predstave lahko take, da interferirajo z raziskovalnimi cilji in metodološkimi zahtevami, če opazovanec na svojo vlogo ni posebej pripravljen, lahko bi rekli "treniran" zanjo. Dalje: ena osnovnih spoznavnih težav pri anketiranju na primer je ta, da je vrsta in kvaliteta podatkov, ki jih daje vprašanec, odvisna od njegove sposobnosti introspekcije, opazovanja in apercipcije lastnega izkustva. Zakaj ne bi osebe, ki se bodo kot pripadniki posebno izpostavljenega poklica bolj verjetno pojavile v vlogi subjektov v raziskavi, pripravilina to vlogo, jih urili v introspekciji, opazovanju, beleženju in pomnjenju svojih izkušenj, obnašanja, mnenj, stališč?

Vse te vloge, ki smo jih nasteli, se seveda ne pojavljajo enako pogosto. Nekateri socialni delavci se bodo pojavljali zgolj v eni od teh vlog, drugi v več vlogah. Zanimivo bi bilo empirično ugotoviti, s kakšno pogostostjo se pojavljajo posamezne vloge in temu prilagoditi izobraževanje iz metodologije raziskovanja. Precej jasno pa je iz povedanega, da je elementaren tečaj metodologije raziskovanja potreben vsem socialnim delavcem, saj bodo v tej ali oni vlogi prišli v stik z raziskovalno dejavnostjo in njenimi rezultati.

OPOMBE:

1. Russell L. Ackoff, Načrt sociološke raziskave, prev.M. Lužnik, Univerza v Ljubljani, Ljubljana, 1966,
2. W.G.Bennis, Goals and Meta - Goals of Laboratory Training, V:R.T. Golembiewski, A.Blumberg, Sensitivity Training and the Laboratory Approach, Peacock, Itasca, 1970, str. 18-24.
3. Blaž Mesec, Izobraževanje socialnih delavcev na razpotju, Teorija in praksa, let. 9 (1972), št. 8-9, str. 1242-1253.
4. Norman A. Polansky, Social Work Research, The University of Chicago Press, 1960.
5. T. Tripodi et al., The Assessment of Social Research, The University of Michigan, F.E. Peacock Publ., Itasca, 1969.

Igre na srečo med mladino

Franci Brinc

V našem socialističnem družbenem redu ne sme biti izkoriščanja tujega dela, temveč se vsakomur zagotavlja dohodek po njegovem delu, po vložnem trudu, po sposobnostih in doseženih uspehih. Igre na srečo pa so že v svojem bistvu tako zgrajene, da igralčev uspeh ni odvisen od vložnega truda, temveč odloča slučaj o dobitku ali izgubi.

Danes so v svetu razširjene različne oblike iger na srečo, ki prinašajo korist tistemu, ki jih organizira ali prične. Bistvo je vedno enako: večina mora izgubiti, da lahko pobere dobiček organizator, vendar pa mora občasno dobiti tudi igralec, saj bi sicer nihče več ne igral, če ne bi bilo možnosti za dobiček. Ravno ti posamezniki, ki občasno dobijo pri igri, so psihološki stimulator za ostale, ki se šele vključujejo ali pa nadaljujejo igro, da se poveča njihova pripravljenost za igro, da se poveča njihova napetost in pričekovanje; mislijo si, če odloča o dobitku slučaj, potem moram tudi jaz dobiti! Psihološko utemeljeno pa je tudi, da tisti, ki izgubljujejo, tega ne pripovedujejo, temveč svoje izgube in "nesrečo" skrivajo in se na vedno bolj destruktivne načine vključujejo v igro (pridobivanje sredstev za igranje s kaznivimi dejanji) ali pa jih nenehni neuspehi in poskusi dobiti in biti "srečen", toliko demoralizirajo, da svoje neuspehe kompenzirajo na drugem, prav tako negativnem področju, navadno na tistem, ki zahteva še manj napora za doseganje "uspeha" in "sreče".

Mislimo predvsem na dejanje umika in zatekanje v alkohol ter mamila, kjer lahko pasivno doživljajo svojo uspešnost in življensko srečo. Lahko pa se podajo tudi v beračenje, potepuštvu, kronično brezdelje.

Vse navedeno velja seveda le za tiste primere igranja na srečo, ki jih poimenujemo s hazardom, če ta pojem vključuje negativni družbeni predznak in nam pomeni strast človeka, zasvojenost, ki mu postane življenski cilj, stalni in utrjeni model njegovega ponašanja, brez možnosti, da bi se

rešil iz začaranega življenjskega kroga.

Če smo dejali, da so v sodobnem svetu razširjene različne oblike iger na srečo, moramo to sprejeti tudi za naše razmere. Po nekaterih znakih bi mogli sklepati, da se v našem družbenem okolju vedno bolj širijo igre na srečo. Temu je verjetno vzrok prenašanje modelov iz zapadnih dežel, po svoje pa k temu doprinašajo tudi naše družbene in ekonomske razmere, ki posameznikom ne dopuščajo vedno, da bi se na ustrezen in aktiven način vključili v družbeno proizvodnjo in ostale oblike družbenega življenja in bi na ta način zadovoljili svoje biološke in socialne potrebe. Pri tem, mislimo zlasti na tiste vzroke za tako stanje, ki morejo izvirati iz neustrezne socializacije (negativna socializacija) posameznika ali iz njegovega neugodnega družbenega statusa, ki je lahko le posledica neustrezne socializacije ali pa izhaja iz širših družbenih razmer, ki jih moremo poimenovati s pojmom družbene dezorganizacije.

V naših razmerah poznamo različne vrste iger na srečo, npr. - igre na srečo, ki jih v skladu z obstoječo zakonodajo organizirajo družbeno pravne osebe in katerih dohodek je namenjen predvsem za socialno-humanitarne namene; - igre na srečo (igralnice CASINO), ki so namenjene samo tujcem; - igre na srečo, ki jih prirejajo gostinske delovne organizacije kot kulturno-zabavne prireditve (igralni avtomati, mini casino!) - igre na srečo (hazard), ki jih prirejajo posamezniki in, ki jih tako ali drugače preganjamo in so kaznive.

Bistvo igre na srečo je v določeni dvojnosti naše družbene morale, ki nekatere igre na srečo dopušča, druge preganja. Cilji vseh iger na srečo pa so podobni, vedno gre za razmerje : vloga - dobitok. Družba danes dopušča igre, ki jih organizirajo družbeno priznane organizacije, prepoveduje in kaznuje pa igre med posamezniki. Psihološke, socialne in ekonomske osnove vseh iger na srečo pa so podobne ali enake, le da so te v nekaterih oblikah iger bolj skrite, manj zaznavne in manj družbeno negativno ovrednotene.

Osnovna ugotovitev je, da nobena izmed iger na srečo ne pomeni pozitivne stimulativne in vzgojne rekreacije posameznika, nobena ne sprošča človekove energije na družbeno sprejemljiv način, nobena izmed iger ne rešuje človekovih napačnosti in nobena ne odpravlja njegovih karakternih motenj.

Ob igrah na srečo in problemu njihove popolne zakonske prepovedi se moramo zavedati, da samo prava pojava ne more odpraviti, ne more odpraviti njegovih vzrokov in ne nagibov za njegov obstoj pri posameznikih. Danes velja načelo, da je treba sankcionirati le tiste oblike pojava, ki postajajo družbeno moteče, ko človek ob pojavu propada, zapravlja svoje premoženje in, ko je taka ali drugačna sankcija le okvir, da človeku tako dejavnost preprečimo, ga rešimo nadaljnega propadanja ter mu pomagamo, da se dvigne in se zave svoje dejanske življenske moči. Ljudem je treba pokazati druge, bolj sprejemljive načine za njihovo reagiranje na notranje napetosti in za zadovoljevanje notranjih potreb.

1. IGRE NA SREČO POMENIJO ODTUJITEV ČLOVEKA

Hazard oziroma težnja po njem odraža alienacijo človeka. Igra na srečo jemlje človeku pozitivne vrednote, ga razoseblja in odvrta od njegovega bistva. Igra na srečo sprošča notranje, pogosto nevrotične napetosti, omogoča določeno dejavnost človeka, nikoli pa ne rešuje notranje napetosti v človeku, temveč jo še povečuje, tako v primeru ko igralec na srečo dobiva, se bolj pa v primeru ko izgublja. Z igranjem na srečo, človek ničesar ne ustvarja, ne uresničuje svoje osebnosti, ne doživlja uspehov svojega dela, igra ne daje možnosti za uveljavitev človekovih sposobnosti. "Produkt" igre je vedno isti, denar ali njegovo nadomestilo (žeton), ki postane osnovni cilj človeka, vse druge vrednote zanj izgubijo pomen. Igralec ne more doživeti uspeha svojega dela, saj nič ne dela, le pasivno čaka na rezultat igre, ki ni odvisen od njegovega prizadevanja in njegovih sposobnosti. Igralec stopa v odnos do mrtvega avtomata, ki ne zahteva človeških emocij. Tako je igralec vedno bolj razosebljen, vedno bolj odtujen od svojega človeškega bistva in tudi od ljudi v okolju. Okolje ga ne vrednoti po njegovih človeških vrednotah in lastnostih, temveč po tem ali izgublja ali dobiva na kolesu sreče. Vse njegove osebne vrline so pokrite z eno samo besedo "denar". Tako tudi igralec sam postopoma izgublja odnos do ljudi, s celotnim motivacijskim mehanizmom je usmerjen le k avtomatu, ki sprejema in vrača denar. Človek - hazarder tako sam postane stroj, stroj, ki služi drugemu stroju; posrednik in sredstvo stikov med njima pa je denar.

Igra na srečo človeka ne osvobaja, temveč ga dela odvisnega, oži njegov življenjski interes, spreminja njegov značaj, izbriše pri njem vse pozitivne človeške vrednote, zavre vsako drugo ustvarjalnost in konstruktivno udejstvovanje. Igra je brez vsake socialne komponente, ker igralec ne stopa z drugimi ljudmi v osebne, intimne odnose.

Hazard torej pomeni za človeka alienacijo, ker uničuje njegove pozitivne osebne vrednote. Rezultat igre ni rezultat človekove ustvarjalnosti, temveč je odvisen od slučaja, od "sreče". Priigrani denar ne prinaša človeku trajnega zadovoljstva, temveč le povečuje njegovo napetost, saj bo s tem denarjem znova igral in znova doživiljal napetosti, trenutke nevrotične zadovoljenosti ali agresije ob izgubljanju. Denar kot produkt hazarda ne more prinesiti človeku resnične in globoke sreče, niti pravega zadovoljstva. Tudi kadar je igralec "srečen", praviloma te sreče ni pripravljen in ne sposoben deliti z drugimi v svojem socialnem okolju. Hazarder, tudi če bi hotel, ne bi mogel drugače ravnati, saj se ne zna pozitivno in delotvorno udejstvovati, ne zna se uveljavljati ter dosegati in doživljati uspehe svojega delovanja. Poleg teh notranjih ovir pa so pred njim tudi zunanje ovire, ne zna delati, nima tehnike dela in nima razvitih sposobnosti za delo. Tako pa v nevrotični disocialni obliki ponašanja zadovoljuje svoje posesivne, afirmativne, intencionalne in emocionalne težnje.

2. MLADEGA ČLOVEKA LAHKO DEFORMIRAJO NEGATIVNI VPLIVI OKOLJA

Osebnost, ki vstopa v obdobje adolescence, je do neke mere že strukturirana in opremljena z osnovnimi motivacijskimi mehanizmi in reakcijskimi vzorci. Na njeno formiranje so odločilno vplivali dotedanji procesi socializacije, tako v primarnih kot sekundarnih socialnih grupah. Otrok, ki je ob rojstvu že opremljen z določenimi biološkimi silnicami, z zasnovami glede konstitucije, sposobnosti, inteligence in temperamenta, pride ob rojstvu iz biološke v socialno placento, ki je že tudi do določene mere determinirana. Vse navedene danosti odločilno vplivajo na procese socializacije in akulturacije otroka, usmerjajo njegov razvoj v pozitivno ali negativno smer in odločilno vplivajo na končni rezultat socializacije. Možnost je, da se bo otrok razvil v družbeno pozitivno in konstruktivno osebnost, ki se bo učinkovito in zrelo porav-

navala s svojim okoljem in ki bo odigrala svojo družbeno, družinsko in poklicno vlogo, kakor se od nje pričakuje po normah konkretne družbe, ali pa se bo otrok razvijal nasp-rotno, v deviirano osebnost, ki se bo izživiljala v socialno patoloških oblikah ponasanja, ki so negativno vrednotene in nasprotno sedanji stopnji družbene zavesti.

Vsi negativni in pozitivni vplivi primarnega in sekundarnega okolja, ki so na otroka delovali in na katere se je tako ali drugače odzival, zapustijo v njem neizbrisne sledove. "ato vstopa otrok v adolescenco z vsem svojim dosedanjim inventarjem osebnosti. Adolescenca le nadaljuje njegovo rast, tako ali dru- gače družbeno in osebnostno usmerjeno. V tem obdobju se lahko še delno spremeni začeto smer razvoja osebnosti, ne more pa se več bistveno spremeniti.

Otrok, ki prerašča v adolescenta, doživlja niz bibloških , fizioloških, psiholoških, socioloških in drugih sprememb. Te spremembe so rezultat naravne maturacije, k njej pa mora prispevati znaten in učinkovit delež tudi okolje s procesom učenja, privejanja in usmerjanja naravnega razvoja mlade oseb- nosti.

Adolescent doživlja hitre spremembe predvsem na socialno psihološkem področju. Iz otroka prerašča v odraslega človeka, v določeni fazi ni več niti otrok, še manj pa je odrasel člo- vek. Telesne spremembe povzročajo v njem nemir in napetosti, da razmišlja o sebi in o drugih in izoblikuje svoj odnos do okolja. Adolescent izraža revolt do avtoritet, trgajo se nje- govni stiki s starši in z drugimi, ki so mu kaj pomenili; adolescentu je vseeno kaj je z njim, hkrati pa je zaskrbljen za svojo bodočnost in svojo usodo. Adolescent je nemiren in agresiven, hkrati pa še vedno sugestibilen, kerše nima izob- likovanih moralnih, etičnih in socialnih norm za življenje in delo.

V takem psihološkem razpoloženju na mladega človeka delujejo različni negativni vplivi okolja, ki ga lahko znatno defor- mirajo. "er je nekritičen, sprejema vplive brez večjih no- tranjih socialnih, moralnih in etičnih barrier. To še posebno velja za tiste mlade ljudi, ki so vstopili v adolescentno obdobje s slabimi ali napačnimi predstavami o življenju, ki so že okvarjeni v svoji osebnostni strukturi in je njihova nevrotična ali disocialna osebnostna struktura negativno na-

ravnana. Ti mnogo prej in lažje sprejemajo negativne vplive okolja, so manj odporni do zavajajočih impulzov okolja in tako se njihova negativna osebnostna naravnost še utrjuje in dokončno oblikuje v negativno smer.

Med negativne faktorje okolja, ki na mlado osebnost lahko znatno vplivajo, moremo šteti:

- družino: nesposobnost staršev, da bi še vzdrževali z adolescentom emocionalni kontakt, še posebno, če je bil ta že prej šibak in ni temeljil na pravih vrednotah; zavajanje adolescenta s strani družine pri oblikovanju subkulturnih norm; agresivnost s strani staršev in odklanjanje adolescenta zaradi njegovega motečega vedenja;
- šolo in ves izobraževalni sistem, ki ne daje mladim ljudem dovolj pobud in raznovrstnih možnosti za njihovo pozitivno uveljavljanje; dominacija izobrazbenih nad vzgojnimi cilji šolanja; neustrezne reakcije šole na moteče vedenje adolescenta vsled česar še bolj pade njegov učni uspeh in zato išče pozitivno afirmacijo v grupah, ki mu zadostijo njegovo težnjo po emocionalni sprejetosti, varnosti in afirmaciji (pogosto negativni);
- sredstva javnega obveščanja, ki pri mladini vspodbujajo predvsem ali samo negativna nagnjenja, ki povečujejo negativne človeške in družbene vrednote, vse premalo pa dajejo pozitivne vspodbude za družbeno sprejemljivo uveljavljanje mladih;
- okolico, ki vspodbuja mlade ali jih zavaja na ponašanje, ki pripada odraslim in, ki je bilo doslej mlademu človeku nedostopno in prepovedano; gre predvsem za tista negativna ponašanja, ki jih mora v naši kulturi mladi človek odlagati na čas, ko bo "odrasel", to je pijančevanje, kvantanje, nočno pohajkovanje, kajenje, seksualni odnosi itd.;
- družbeni sistem in njegovo dezorganizacijo, ki daje mladim ljudem premalo perspektiv, mladi so občutljivi za vrednote ki so proklamirane, pa se ne izvajajo ali se izvajajo v deviirani obliki; gre za stanje anomije, za neskladje med proklamiranimi cilji in možnostmi za njihovo doseganje; gre za usodo otrok iz nižjega družbenega stratuma, ki jim je že pred vstopom v šolo in še bolj v njej "usojeno", da

bodo v življenju nosili "modri delavski ovratnik", da jim je nedosegljiv "beli ovratnik", zato so šolsko pasivni, ko spoznajo, da ne morejo biti uspešni, da ne morejo tekrovati z drugimi, zato obiskujejo šolo brez cilja in smotra, svojo afirmacijo pa dosegajo izven šole v negativni subkulturni grupi, vsled česar postanejo devilirani in stigmatizirani kot "outseiderji", kar jih končno po nekaj neuspešnih pokuših, da bi se dvignili, pusti na družbenem dnu, bolj ali manj družbeno negativno aktivne.

Kriza mladega človeka je v njegovih osebnih problemih, ki so posledica normalnega telesnega in duševnega razvoja, težave pa se povečajo, če okolje ne zna ali ne more na ustrezen način pristopiti k mlademu človeku in mu pomagati z razumevanjem in usmerjanjem, da bi mladostnik prebrodil osebno krizo in da bi varno prejadral mimo čeri mladosti v zrelo obdobje, ko bo že sam sposoben uravnnavati svoje odnose z okolico in se zrelo vključevati v ožje ali širše družbene skupine in ko bo zrelo reagiral tudi na vsakdanje zavajajoče situacije, ki jih je življenje vedno polno.

Mlad človek se mora v adolescenci bolj ali manj pasivno prilagajati svojemu okolju in obstoječim normam, hotel pa bi po svoje urediti svet. Adolescent je pogosto revolucionaren, vendar pogosto brez pravih ciljev in pravih sredstev. Ko končno spozna, da sveta ne more spremeniti, se pasivira in postane bolj ali manj konformen z obstoječim družbenim redom. Tako se vsaka nova mlada generacija srečuje s podobnimi problemi, ko pa kriza njihovega padanja in vspenjanja uplahne, se umirijo in človeštvo živi naprej brez nenadnih sprememb in sprememb, ki bi ustrezale posamezniku, njegovim hotenjem in željam, živi po ustaljenem redu in po že obstoječih normah družbene zavesti. V tem spopadu mladih z obstoječim redom, se večina konsolidira, nekateri prej, drugi pozneje, le posamezniki, ki tega ne zmorejo, najpogosteje zaradi motenj osebnosti prinesenih iz otroštva v adolescenco, v tem spopadu obnemorejo, padejo, propadejo, fizično ali psihično in nehajo obstojati (samomori, deviacije umika, alkoholizem, narkomanija, prostitucija itd.)

Mladinski protesti, nemiri študentov, revolucionarnost mladih, vse to je normalen družbeni, sociološki in filogenetski pojav in proces, nujen za obstoj človeške vrste in za njen napredek.

Večina mladih se umiri, zaživijo svoje življenje in le še občasno pomislijo na svoj konec, na neizbežni rezultat življenja, na smrt, ki jih čaka in ta misel tudi kasneje le posameznike vznemiri, da zapadejo v deviacijo, v odklon svoje osebnosti in tako ali drugače devrirani in alienirani od človeške družbe in svojega človeškega bistva pričakajo svojo smrt, kot neizbežnost tega življenja.

3. NADOMESTITEV DOŽIVETIJ PRI HAZARDNIH IGRAH

Igre na srečo na določen način zlorablajo človekove psihološke in socialne vzgibe. Praviloma se podaja v hazard le tako strukturirana osebnost, ki ni sposobna na drug družbeno sprejemljiv način sprostiti svojih nevrotskih napetosti. Vprašanje je, ali je mogoče in s kakšnimi sredstvi nadomestiti doživetja pri hazardnih igrah. Pri tem predvidevamo, da je hazard v svoji ekstremnosti posledica nevrotskih napetosti zaradi nezadovoljenosti na različnih človeških področjih (afirmativno, posesivno in zlasti emocionalno področje). Očitno je, da morajo obstojati načini, da se te napetosti sprostijo na drug sprejemljiv način.

Doživetja pri hazardnih igrah lahko nadomestimo z naslednjimi dejavnostmi:

- ker je prizadeto področje uveljavljanja, je potrebno osebi nuditi kar največ možnosti za doživljanje uspehov na različnih področjih, potrebne so aktivnosti, ki sproščajo notranje napetosti in pomenijo konstruktivno udejstvovanje, ki daje določen produkt materialnega značaja ali pa pomenijo le psihično sprostitev. Osebi je treba nuditi možnosti za uveljavljanje na tistem področju, ki ga zmore, da tako doživi uspeh svojega udejstvovanja in si pridobi ugodne čustvene iskušnje ob svoji aktivnosti. Oseba mora doživeti samopotrditve ob realnem dogajanju, na osnovi lastnih naporov in vloženega dela in ne na osnovi pasivnega čakanja, kaj prinese "slučaj", kolo sreče;
- ker je prizadeto posesivno (in afirmativno) področje, predvsem kaptativno, moramo osebi omogočiti, da si pridobi pozitivne realne in čustvene iskušnje pri pridobivanju stvari, ki imajo zanjo vrednost, na drug ustrezen in spre-

jemljiv način. Oseba, ki je bila v svojem razvoju prikrajšana pri pridobivanju stvari, ki imajo zanjo čustveno vrednost, si strastno želi nekaj pridobiti in s tem doseči svojo vrednost in afirmacijo. Vendar z igrami na srečo to dosega na pasiven način, brez dela, le s čakanjem na srečo. Želi imeti veliko, saj igra na srečo obljublja neomejene možnosti "zaslužka". Le tako bi oseba dosegla svojo potrditev, svoj cilj, svojo vrednost pred samo seboj in pred drugimi;

- ker je oseba prizadeta na emocionalnem področju (erotično-seksualno področje), ne zna z ljudmi ustvarjati resničnega, pristnega, človeško toplega kontakta na običajen socialno sprejemljiv način, v okolju ne doživlja čustvene sprejetosti, stik z drugim človekom zanjo ne pomeni emocionalnega zadovoljstva (v tem ima negativne izkušnje iz prvih let življenja), temveč doživlja zadovoljstvo le ob pridobivanju in posedovanju materialnih dobrin. Oseba ne potrebuje za svoje zadovoljstvo emocionalnih vezi z drugimi ljudmi, temveč neko dobrino, ki ji postane življenski cilj in v to dejavnost za pridobivanje materialnih dobrin usmerja vso svojo motivacijo in se teko vedno bolj oddaljuje od možnosti, da bi v stiku z ljudmi doživela emocionalno zadovoljstvo. Potreba po tem emocionalnem stiku pa kljub različnim kompenzatornim oblikam zadovoljevanja ostane in napetost, ki ostane, sili osebo v vedno večjo deviantnost, kar pomeni tudi njeno vedno globlje osebno propačanje. Zato je treba osebi s težnjo po hazardu, omogočiti čim več pozitivnih, prijetnih emocionalnihkušenj, na realni osnovi in z njenim aktivnim sodelovanjem.

Praktične dejavnosti za zadostitev navedenim potrebam so seveda omejene. Ker pomeni hazard za večino (adolescentov) le preživljanje prostega časa, čas rekreacije, "kulturno-zabavno življenje", bi morali dejavnost usmeriti predvsem na področje preživljanja prostega časa mladine. To je dolžnost vseh tistih organizacij in društev, ki imajo v svojem programu skrb za mladino, pri tem pa še zlasti ne smemo pozabiti na krajevno skupnost (lokalna mestna ali podeželska skupnost), ki ima največje možnosti da zadovolji mladino pri iskoriščanju prostega časa v različnih dejavnostih. Potrebna pa je organizacija, načrtovanje, vodenje, financiranje in usmerjanje teh dejavnosti, sicer si mladina ob naravni potrebi po združevanju z vrstniki, najde manj zaželjene oblike izživljanja.

Oblike preživljanja prostega časa, ki bi mogle zadovoljiti

večji del moteče mladine so različne kompetitivne dejavnosti, zlasti vse oblike športa, zabavno kulturne prireditve, interesne dejavnosti, skratka vse, kar sprošča pri mladini sposobnosti in energijo in omogoča pozitivno uveljavljanje. Pri tem organiziranju pa mora vedno sodelovati tudi mladina, sicer dejavnosti ne bodo za njo zanimive in privlačne.

Pri nas pa ponavadi, po končani osnovni šoli (še ta malo poudarja pomen organizirane izrabe prostega časa) nihče več ne skrbi za vzgojo in za usmerjanje mladine pri izrabi prostega časa. Mladina se počasi izgubi iz organiziranih oblik dejavnosti, prepuščena ostane lastni iznajdljivosti, lastni "organiziranosti", ki je pogosto "dezorganiziranost" in vodi prej in pogosteje v negativne, kot v pozitivne oblike dejavnosti. Ko se odrasli tega zavemo, pravimo, da je mladina nezgojena in huligansko usmerjena. Zato mora odrasla generacija pomagati mladi generaciji, vendar ne več po svojih shemah in normah o primernosti, skladnosti in zaželjenosti, temveč se je treba prilagajati zahtevam, potrebam in usmeritvam, ki bolj ustrezajo mladim. Tako bo mladina sprejela nekaj pozitivnega od prejšnje generacije, temu pa bo dodajala nove, sveže kvalitete, ki bodo oplajale družbeno kulturo počasi, vendar vstrajno. Razvoj družbe gre praviloma vstrajno naprej in vsakdo pri tem po malem doprinaša. Mladina pa je vedno glasnik napredka, saj ustvarja družbo za sebe, za svoje otroke in za bodoče generacije.

4. HAZARD KOT PEDAGOŠKI PROBLEM

Problem hazarda je obče vzgojni problem, saj gre pri njem v osnovi vedno za določeno moralno-etično normo, da se nekaj pridobi, da se nekaj ima brez vlaganja napora in dela, dobiček ni odvisen od prizadevanja, aktivnosti, sposobnosti in znanja, temveč od sreče. Če razširimo problem hazarda na široko skalo družbeno negativnih ponašanj, ki jim je skupno praviloma le to, da človek dosega uspeh in afirmacijo na družbeno negativen način, ki ne zahteva truda in dela in katerega uspeh je odvisen od slučajnosti (npr. tat, če ga ne ujamejo) ali pasivnosti (alkoholik, narkoman, berač, brezdelnež, potepuh), potem se nam problem odpira v vsej luči/obče vzgojni problem. V vzgojno izobraževalni sistem bi zato morali vtakati vse tiste metode in sredstva, s katerimi bi mlade ljudi vspodbujali k aktivnosti, h konstruktivnemu delovanju ob uživanju notranjega zadovoljstva ob doseganju uspehov, mlade bi morali

usmerjati tako, da bi vsakdo bil sposoben dosegti svojo pozitivno afirmacijo na vsaj enem področju življenjskega udejstvovanja, kar bi ga vspeodbujalo k vlaganju naporov in k usklajevanju pričakovanja med vloženim delom in pričakovano nagrado. Tako naj bi zmogel vsak otrok vsaj eno dejavnost, s katero bi dosegal svojo samopotrditve, občutek zadovoljstva, spoštovanje samega sebe. Pri tem pa bi moralo biti kaj malo pomembno, ali je ta otrokova dejavnost tudi v celoti družbeno pomembna in ali bo otrok kasneje kot odrasel človek bistveno prispeval k spreminjanju ali oblikovanju družbe. Saj je ugotovljeno, da samo šolska izobrazba ne prispeva bistveno k socializaciji človeka, visok izobrazbeni ali družbeni status, sam po sebi ne pomeni tudi višje stopnje socializiranosti. Izobrazba je le ena od komponent, ki vplivajo na človekov osebni in družbeni položaj. Enako socializiran je lahko preprost delavec, ki si s trdim in poštenim delom služi svoj in družinski kruh, kot visok politik ali gospodarstvenik.

Zato je bistvenega pomena, da se v občini vzgoji najdejo in uveljavljajo določene moralno etične vrednote, ki bodo usmerjale in vspeodbujale odraščajočega mladega človeka v koristno, družbeno priznano ponašanje in delovanje. Tu mislimo na vrednote, ki bodo mladim predstavljale tek cilj, ki ga lahko dosežejo z legalno danimi družbenimi možnostmi, brez potrebe po zatekanju v deviantne oblike ponašanja. Poleg vrednote denarja, ki jo povdarja sodobna, tudi socialistična družba, bi morali mladim v občini vzgoji ponuditi še druge nematerialne vrednote, za katere se splača truditi, si prizadevati za njihovo doseg, končno za njih živeti in v skrajni konsekvenci, zanje tudi umreti.

Družba vzgaja mlade z vsemi institucionaliziranimi in neinstitutionaliranimi sredstvi in oblikami in v okviru te vzgoje je treba poiskati tudi druge vrednote nematerialnega značaja, mladim je treba ponuditi še druge možnosti za njihovo življenjsko uresničevanje in jih odvracati od vseh možnih oblik njihove produktivne, osebne in človeške alienacije.

Zadeva ni lahka, ne enostavna, zlasti še v sedanji situaciji, ko delo še vedno ne predstavlja osnove za resnični človekov uspeh in življenjski položaj. To deziluzionira mlade, ki gredo zato po poti umika v pasivizacijo in v take oblike ponašanja, ki ne zahtevajo truda, prinašajo pa le toliko koristi, da se posameznik obdrži pri življenju, čeprav med tem vedno bolj propada in izgublja vedno bolj realne možnosti za svoj dvig,

za sprejetje v krog normalne družbe. Če družba po eni strani sama sili ljudi v propad, pa jim na drugi strani nudi premalo ali sploh nobenih možnosti za njihov dvig; družbena stigmatizacija, etiketiranje in sankcioniranje le zapirajo krog življenske aktivnosti deviiranca, ki je sprva pogosto le slučajni izobčenec, pozneje pa postaja to vedno bolj zavestno. Saj pravi Allport, da človek praviloma vedno ve kaj dela in zakaj to dela. Tako tudi deviiranec ve, zakaj je deviiran in kaj mu prinaša njegov družbeni položaj.

Problem obravnavanja hazarda in podobnih deviantnosti, je seveda tudi problem družine. Take družine, kjer gojijo kult slučajnosti delovnega in življenskega uspeha, kjer prava vrednota ni delo in sposobnost, znanje in prizadevnost, temveč druge moralno oporečne vrline (podkupovanje, mali kriminal, zveze itd.), tudi otrok ne more biti drugačen. Bolj ali manj emocionalno vezan na družinske člane, zlasti starše, bolj ali manj identificiran z njihovim ponasanjem, prevzema družinske vzorce ponasanja in družinsko subkulturo in osvaja svoj življenski reakcijski vzorec. Ta se utrjuje še bolj, ko se otrok vključi v subkulturno skupino in tam doživlja svojo samopotrditvev, čeprav na družbeno nesprejemljiv način. Starši, ki imajo visoke aspiracije do svojih otrok, ki jim pa hkrati ne nudijo pozitivnih identifikacijskih vzorcev za družbene vrednote, za trud, prizadevanje in vlaganje naporov, za tehniko doseganja uspeha, tudi po svoje prispevajo k deviiranosti otrok, ki končno ostanejo pred družbenimi ovirami in zahtevami praznih rok, ki nič ne zmorejo sami, saj niso naučeni, nimajo tehnike pridobivanja sredstev, zato so potisnjeni v obrambo in umik, se pasivizirajo, izolirajo od aktivnosti, ki so v družbi dovoljene in zapadejo prej ali slej v tako ali drugačno deviantnost, ki jim prinaša relativno zadovoljstvo in sproščanje njihovih napetosti in potreb. Hazard je pri tem le ena izmed številnih možnosti, mogoče najbolj skrajna deviantnost, zato pa ena najtežjih. Take oblike pasivizacije so še prostitucija, brezdolje, narkomanija, alkoholizem, in ne nazadnje tudi kriminaliteta. Samomor, pa je poleg psihične, še tudi fizična negacija samega človeka.

Problem hazarda je tudi specialno pedagoški problem, če imamo pred seboj osebo, ki že sprejema to obliko ponasanja in je naša naloga korekcija te motnje disocijalnosti. Obravnava motnje zahteva specialno pedagoški tretman in poleg ostalih intervencij še zlasti psihoterapevtske intervencije. Tretman

mora biti vedno usmerjen v rekonstrukcijo osebnosti, v razgradnjo tistih motivacijskih mehanizmov, ki so osebo potisnili na pot deviantnosti in nato na izgradnjo pozitivnih življenjskih vzorcev ponašanja. Pred začetkom tretmana in za njegov uspeh je potrebna strukturalna diagnoza, ki mora zlasti odkriti tiste psihične dinamizme, ki so osebi omogočili, da na ta način sprošča svoje notranje tenzije in prikrajšanosti. Zlasti je pomembno odkriti sprožilne situacije za tako ponašanje in celotno strukturo osebnosti in spoznati njene pozitivne lastnosti, na katere se je mogoče opreti pri razgradnji motnje in izgradnji novih čustveno doživetihkušenj, ki bodo polagoma usmerjale mladotnikovo ponašanje v konstruktivno smer in v družbeno pozitivno vrednoteno ponašanje.

Hazard, vsaj po sedanjem spoznanju, še ne štejem za množičen pojav pri mladini, vsaj ne v njegovi skrajno negativni obliki igranja za denar. Menimo pa, da predstavljajo nevarnost igralni avtomati (mini casino), ki privlačijo otroke in mladotnike, da venje mečejo denar oziroma žetone in v napetosti pričakujejo, kam se bo obrnilo kolo sreče. Mladotnik ima od igranja le škodo. Cilj igre je torej le zadovoljevanje notranje napetosti, ko mladotnik v pričakovanju rezultata igre sprošča svojo agresivnost (fizično npr. brca avtomat, tolče po njem - ali verbalno npr.: preklinja, kriči), kar pravilome ni nevarno širsi družbi. Nevarnost pa predstavlja otroški hazard iz psihološkega, socialnega in pravnega vidika šele tedaj, če to postane edina motivacija v življenju mladotnike in edini način koriščenja prostega časa in ko mladotnik postane "slep" za vse druge vrednote njegove mladosti. Ko mu zmanjka denarja, je vedno nevarnost, da zaide na deviantno pot (tatvine, vlomi, goljufije, prostitucija, homoseksualnost, beračenje). Tako bodo navedene dejavnosti lahko predstavljale le sekundarno motivacijo za dosego osnovnega motiva. Osnovni motiv bo denar in igranje, hazard in s tem vedno večja osebna in družbena pasivizacija in propadanje. Na srečo, hazard med mladimi še ni širsi pojav, vendar načelo sodobne kriminalne politike je "da je bolje enemu človeku preprečiti, da bi postal kriminallec, kot 40 kriminalcev izročiti organom kaznovanja". Hazard kot potencialna nevarnost pa obstoja, zato je dolžnost družbe, da usmerja družbena dogajanja in da preprečuje vse tiste osebne in družbene situacije, ki bi mogle vsaj potencialno posameznike pripeljati v deviantnost. Hazard je po svoje nevaren, zato mu mora družba postavljati razumne in možne omejitve.

Dolžnost specialnega pedagoga in njegovih sodelavcev je, da tistim mladoletnikom, ki so že zapadli v zasvojenost iz katere se ne morejo rešiti sami z lastno silo, pomagajo, da se dvignejo in povrnejo v življenje.

Vsakdo ima eno samo življenje. Naloga družbe in posameznikov v njej je, da človeku omogočijo, da resnično živi svoje življenje, bolj ali manj v skladu z našimi abstraktnimi predstavami o dobrem in slabem, vsakomur je treba pomagati, da se dvigne čim višje v življenju in, da kar najboljše in čim boljše preživi svoje edino in že tako kratko in s smrtjo definirano življenje.

Specialni pedagog je najprej človek in šele nato tudi strokovnjak, zato predstavlja del obstoječega družbenega sistema. Vendar njegova vloga ni obsojanje, zaničevanje, stigmatiziranje že tako subjektivno in objektivno nesrečnih osebnosti, temveč mora pokazati predvsem veliko mero razumevanja za osebo, ki je vdana katerikoli deviantnosti. Specialni vzgojitelj pri svojem delu ne more igrati vloge vzgojitelja, temveč mora v procesu prevzgoje delovati kot celovit človek, s srcem in razumom, kajti le tako lahko pričakuje, da bo popolnoma izpolnil svojo nalogo, da bo dosegel emocionalni stik z obravnavano osebo in, da bo preko pozitivnega čustvenega transfera dosegel počasno, a vstrajno spreminjanje doživljanja in s tem tudi ponasanja obravnavane osebe, ki mu je zaupana v vzgojo in prevzgojo.

Nekateri psihološki aspekti planiranja družine

Gabi Čačinovič-Vogrinič

Uvodoma moram omeniti problematiko o kateri bo tekla beseda, saj zajemam le en aspekt psiholoških problemov v zvezi s planiranjem družine. S tem prispevkom želim opozoriti na to, da so problemi planiranja družine tudi problemi psihologije družinskih odnosov. Planiranje družine zahteva preoblikovanje odnosov v družini. Tako družinska grupa v kateri smo odrasli, kot družinska grupa, ki smo jo ustanovili sami, igrata pomembno vlogo pri vzgoji za aktivno in odgovorno starševstvo oz. pri odločitvi za planiranje družine.

Gre torej za dva problema. Prvi je problem vpliva psihodinamičnih odnosov v družinski grupi na motivacijo za odgovorno starševstvo, oz. na odločitev za planiranje družine. Drugi problem pa je problem znanja, ki nam je potrebno, da bi lahko prevzeli resnično aktivno in odgovorno vlogo pri načrtovanju lastne družine in seveda tudi osebnega razvoja in življenja. Vedno bolj jasno postaja, da sta nam strokovno znanje in izkustva o družini potrebna za vsakdanje življenje v njej. Ena od značilnosti sodobne družine je veliko število vprašanj, ki jih postavljajo starši in otroci o njenem pomenu, o pogojih in možnostih za življenje v njej ter iskanje strokovnih odgovorov na ta vprašanja. Lahko bi rekli, da se aktivnega in odgovornega starševstva moramo učiti. Konkretno pri tem potrebujemo tudi znanje s področja psihologije - znanje o značilnostih razvojnih obdobjih otroka, o psiholoških vidikih seksualnosti, o kontracepciji, nosečnosti, porodu itd., pa tudi znanje o dinamiki družinske grupe.

Možno izhodišče za naše razmišljanje so nekatere psihološke značilnosti sodobne družine.

Družina danes nima več na razpolago samo po sebi umevnih vzorcev vedenja in oblikovanja odnosov v njej. Čustveni pritiski v nuklearni družini so danes večji in težje rešljivi, ker so pričakovanja, ki jih imamo do družine danes večja in težje uresničljiva. Družino ustanavljamo predvsem na temelju ljubezenskih čustev, v njej iščemo možnost za zadovoljevanje najpomembnejših človekovih potreb. Enakopravnejši odnosi v družini in izrazita težnja k enakopravnim odnosom v njej, ter zaposlenost obeh staršev, zahtevajo preoblikovanje vlog v

družini. Problem enakopravnosti ni zgolj problem vloge žene, temveč problem celotne družine, ki zahteva preoblikovanje notranjih odnosov pa tudi odnosov med družino in družbo. Ob tem nastajajo konflikti in problemi, ki jih moramo reševati, za njihovo reševanje pa nimamo na razpolago ustreznih tradicionalnih odgovorov.

Tudi demokratični odnosi med starši in otroci postavljajo pred družino vsak dan nove probleme tam, kjer so nekoč zadostovali odgovori tradicije. Otroke učimo enakopravnosti in demokratičnosti hkrati, ko se jih šele sami v družini moramo naučiti.

Živimo v času naglih družbenih sprememb: znanje, ki si ga bo otrok pridobil v življenju v matični družini, ne bo mogel prenesti kot zanesljiv odgovor tradicije v družino, ki jo bo ustvaril sam. Življenje v družini zahteva od nas danes, od naših otrok pa bo zahtevalo jutri, mnoge zavestne in nove odločitve, to pa ustvarja nenehno negotovost pri starših in pri otrocih. Čas, v katerem živimo, zahteva več osveščenosti o odnosih v družini. Otroku več ne bo zadostovalo izkustvo iz življenja z nami, brez razlog, da bi doumel družino in družinske odnose tako, da bo potem lahko iskal odgovore zase sam. Brez znanja o sebi ne bo mogel živeti v svetu v katerega odrasča.

Nedvomno so problemi zaželjenega otroka oz. odgovornega starševstva tesno povezani s temi značilnostmi sodobne družine. Tudi odločitev za aktivno in odgovorno starševstvo je odločitev, s katero se družina srečuje na novo in za katero nima na razpolago tradicionalnih odgovorov; pogosto so tradicionalni odgovori celo v neskladju z odgovori, ki jih je treba na novo poiskati. Pri tem so odločilni procesi preoblikovanja vseh vlog v družini, tudi vloge moža in očeta in vlog otrok in ne samo vloge žene. Podatki predraziskave o izvajanju in doživljanju vloge žene in moža v družini (1) kažejo, da je mnogo nejasnosti in napetosti vezanih predvsem na vlogo moža. Tako so npr. tako moške kot ženske poskusne osebe dale pomembno manj podatkov sploh in pomembno manj diferencirane podatke k vlogi moža kot k vlogi žene. Moške poskusne osebe pa so eksplicirale nejasnost v pričakovanjih, ki se vežejo na njihovo vlogo, kot osnovni izvor napetosti v vlogi. Predraziskava dalje nakazuje hipotezo, da žene doživljajo napetost v vlogi predvsem zaradi neustrezne delitve dela med zakoncema.

Zdi se - z vsemi omejitvami, ki jih postavljajo zgolj preliminarni podatki večje raziskave - da sodobna družina težko naredi korak, ki je pred njo: korak k osveščenemu, k zavestnemu iskanju novih vzorcev vedenja v enakopravnih vlogah. Zdi se kot da bi žena težila k temu, da ohrani svojo preobremenjenost oz. neustrezno delitev vlog, mož pa nejasnosti v svoji družinski vlogi. Zdi se, da je žena zelo ambivalentna do resnično enakopravne vloge v družini. V tem okviru ni mogoče razložiti teh tendenc, ki jih empirični podatki nakazujejo, jasno pa je, da je motivacija za načrtovanje družine močno odvisna od pojmovanja vloge žene oz. vlog v naši družini in od razreševanja problemov, ki jih preoblikovanje vlog postavlja vedno znova. Preoblikovanje družinskih vlog v enakopravni in demokratični družini je ena od poti za rešitev neustreznega, napačnega in v bistvu nepotrebne konflikta, ki je tako značilen za ženo, - konflikta med nalogami matere in delavke.

Seveda je pri tem potrebna tudi pomoč družbenih institucij oz. reorganizacija te pomoči. Tako bo zaželjen otrok, otrok, za katerega so se lahko enakopravno odločili v družini, o katerem so se lahko pogovorili in za katerega sta roditelja lahko prevzela zavestno odgovornost. Družbene norme so se spremenile, spremenili so se tudi družbeni pogoji, zdaj njim morajo slediti spremembe v družinskih odnosih, spremembe v strukturi družin.

Gornje probleme ilustrirajo na zanimiv način sicer maloštevilni podatki psiholoških raziskav o nekaterih razlikah med ženami, ki so se odločile za kontracepcijska sredstva in tistimi, ki niso uporabljale teh sredstev. Mc Donld ugotavlja (1970), da se žene, ki uporabljajo kontracepcijske tablete razlikujejo predvsem po samostojnosti, samoiniciativnosti in občutku, da morejo same uravnati svoje življenje. Kapor - Stanulovic (1970) poroča, da najmanj neprijetnih stranskih učinkov oralnih kontracepcijskih sredstev navajajo žene, ki pojmujejo jemanje kontracepcijskih tablet kot eno od poti za razvoj osebnosti in iskanje lastne identitete (2).

Motivacija za otroka oz. za načrtovanje družine se začne oblikovati v družini, iz odnosov med staršema in med starši in otroci. Družinska grupa je prvi socialni sistem, v katerem živi otrok, v katerega vrašča in ki s svojimi grupnimi značilnostmi kontinuirano vpliva na osebnost otroka skozi vse faze otrokovega razvoja. V tem socialnem sistemu otrok prev-

zame osnovne instrumentalne tehnike in se uči prvih vlog. V družini se otrok uvaja v grupno življenje in se nauči v čem je smisel socialnih vlog in vrednost socialnih institucij. V družini si otrok pridobi izkustvo o občutku varnosti, ki mu ga dajo pripadnost grupi, v njej na specifičen način zadovoljuje svoje potrebe.

V sodobni mali družini sta struktura in stabilnost družine odločilno odvisni od osebnosti roditeljev in od njunega medsebojnega odnosa. Odnosi med roditeljema se ne odražajo zgolj v dvojicah odnosov med otrokom in roditeljem, temveč določajo vzorec družinske grupne strukture in tako pogoje, v katerih se bo otrok učil živeti v grupah oz. v katerih se bo učil svoje vloge in recipročnih vlog. Pri tem vloga posameznega člana družine ni nujno v skladu z lastnimi potrebami razvoja. V patogenih družinah lahko prevzame otrok funkcijo razbremenjevalca v konfliktih roditeljev ali med roditeljema. Vlogo otroka v družini določa tudi pomen, ki ga ima otrok za roditelje v njunih poskusih, da bi premagali lastne konflikte.

Konkretno bi lahko rekli, s tem da uporabimo pojme definicije male grupe: realnost družine, v kateri živimo skupaj z otrokom, tvorijo normo in vrednoto, ki uravnavajo družinsko življenje in odnos družine do okolja izven nje: motivi staršev in otrok ter skupni, družinski motivi, in cilji; struktura statusov in vlog in definicija vlog, ki so se v družini izoblikovali in kjer otrok zavzema določeno mesto; struktura moči oz. način vodenja ter končno specifični komunikacijski model, ki je značilen za družino. Tako označena družinska grupa v svoji celotnosti odločilneje vpliva na otrokov razvoj, kot zavestni vplivi posameznih družinskih članov. Življenje v družini navaja otroke na neke vzorce vedenja, druge sankcionira; določa način zadovoljevanja potreb njenih članov, zahteva odvisnost v določenih pogojih, v drugih pa neodvisnost. Družinska grupa zahteva lojalnost od svojih članov. Člani družine se morajo naučiti upoštevati ob individualnih motivih tudi motive grupe. Norme in vrednote ter značilnosti grupne strukture preprečujejo razpad družinske grupe na dvojico. Norme in vrednote pa odražajo tudi odnose med družino in družbo.

Če gledamo na družino skozi značilnosti male grupe nam bo postalo jasno, da v akciji za uveljavljanje ideje o načrtovanju družine moramo upoštevati tudi psihološke realnosti družine kot celote - norme in stališča vseh članov in odnose

med njimi, vzajemno odvisnost med motivi članov itd.

Otrok se v družini uči vloge otroka in tudi sprememb, ki se od njega pričakujejo skozi posamezne razvojne faze. Ob vlogi otroka pa se uči tudi vloge staršev - očeta, matere, bratov, sester, pa tudi vloge žene, moža, fanta, dekleta - in to, v kakšnem odnosu so te vloge in kakšne konflikte povzročajo. Vloga, ki jo ima otrok pri stabilizaciji družine, ne ustreza vedno strokovnim potrebam in včasih ne nudi otroku dovolj možnosti za učenje in samostojno življenje izven družine.

Vedeti moramo, v kakšni strukturi družinske grupe se je otrok učil samostojnosti in neodvisnosti. Avtoritativni odnosi nudijo otroku manj in drugačne možnosti za učenje tehnik in znanj, ki so mu potrebna za življenje v našem času, predvsem pa premalo možnosti za spoznavanje sebe ali preverjanje lastnega učenja v družini. Anarhični odnosi v družini otroka ne nudijo modela relativno trajnih in razumljivih medsebojnih odnosov. Otrok težko vzpostavi meje za svojo vlogo otroka, nima dovolj občutka varnosti za njeno oblikovanje. Demokratični odnosi v družini otroka vzpodbujajo k odgovornosti in kar je še pomembnejše - k preverjanju znanja o sebi, o družini in o svoji vlogi v njej. Demokratični odnosi zahtevajo in omogočajo osveščenost o problemih življenja v družini, razčiščevanje konfliktov, preoblikovanje vlog. Načrtovanje družine zahteva spremembo motivov, norm v družini in spremembo družinske strukture k demokratičnosti.

Od načina komuniciranja v družini pa je odvisno, kako bo otrok izoblikoval zaupanje v vrednost in uporabnost govornice besede oz. v možnost, da je z njo mogoče izpovedati stvarnost.

Nedvomno je organizacija družinske grupe v največji meri odvisna od odnosov med zakoncema. Theodore Lidz (3) navaja tri osnovne pogoje, ki v družinski strukturi morajo biti zagotovljeni, da bi predvsem otrok v njej lahko zadovoljil svoje osnovne potrebe in se naučil tistih osnovnih tehnik, znanj, vedenj, ki so mu potrebna za samostojnost in neodvisnost v družbi. To so koalicije staršev, ohranitev generacijskih razlik in sprejemanje po spolu določenih vlog. V tem okviru jih navajamo, ker pojasnjujejo vpliv psihodinamičnih odnosov v družinski grupi na osebni razvoj otroka in na odločitev staršev za načrtovanje družine. Sodijo pa tudi v sklop tega, kar smo opredelili kot znanje, ki nam je potrebno za življenje v družini.

Struktura družine je močno odvisna od tega, ali so starši sposobni ustvariti koalicijo v odnosu do otrok in za otroke. Stabilnost družine in občutek varnosti njenih članov so odvisni od tega, koliko so starši sposobni ravnati enotno v odnosu do otroka oz. so pripravljeni upoštevati v svojem ravnanju tudi ravnanje zakonskega tovariša do otroka. Starši tako nudijo otroku modele vlog, ki jih definirajo ljubezen, vzajemno spoštovanje ipd. Ob tem se otrok uči tudi, da se vloge zakoncev in roditeljev ne izključujejo, temveč dopolnjujejo. Otrok potrebuje oba roditelja: roditelja istega spola s katerim se lahko identificira in, ki mu je model za lastno odraščanje - in roditelja nasprotnega spola, ki predstavlja primarni objekt ljubezni.

Koalicija staršev zagotavlja tudi ohranitev generacijskih razlik med starši in otroci. Po Lidzovem mnenju je izredno pomembno, da so generacijske razlike ohranjene, saj se razlikujejo njihovi motivi, konkretne naloge. Naloga staršev je, da dajejo otroku občutek varnosti in ljubezni, da prevzamejo skrb za njihovo vzgojo in razvoj. Odrasli so za otroka model za odraščanje. Otrok potrebuje svojo odvisnost od staršev, starši pa ne smejo biti v zadovoljevanju svojih potreb odvisni od otroka. Otrokov razvoj bo ogrožen, če bo moral prevzeti na rame potrebe svojih staršev, saj potrebuje svoje moči za lastno rast.

Ali bo staršem uspelo ustvariti koalicijo ali ne, je odvisno med drugim tudi od tega, ali so roditelji sposobni sprejeti in prevzeti v kulturi določeno vlogo svojega spola in to omogočiti tudi svojemu zakonskemu tovarišu. Spol otroka nedvomno močno vpliva na osebni razvoj otroka. Otrok potrebuje gotovost o svoji spolni identiteti. Otrok ne bo imel ustreznega modela za identifikacijo, če je moška ali ženska vloga v družini razvrednotena. S tem se ponovno vračamo na problem enakopravnosti v družini, demokratičnosti in preoblikovanja vlog. Družinska situacija danes zahteva ravno v zvezi s problemi identifikacije z vlogo spola, veliko število razlag, pojasnjevanj - dialogov med starši in otroci, ker oblikovanje enakopravnih odnosov ustvarja mnoge nejasnosti.

Zdi se mi smiselno zaključiti prispevek, ki skuša osvetliti problematiko načrtovanja družine z aspekta psihologije družinske grupe z odgovorom na vprašanje o vlogi socialnega delavca pri načrtovanju družine.

Mislim, da je ena od osnovnih nalog socialnega delavca na področju planiranja družine, da da človeku - otroku, adolescentu, odraslemu in družinski grupi - znanje in pomoč za življenje v družini. Konceptu planiranja družine je potreben socialni delavec, strokovnjak, ki bo znal informirati ljudi, vplivati nanje in jih osveščati o problemih življenja v družini. Socialni delavec bi moral omogočiti pristop k znanju, ki je že na razpolago in ki nam je potrebno, čeprav še ni vedno dostopno.

Takšno pojmovanje socialnega delavca temelji na ugotovitvi, da nam je danes izkustvo in znanje potrebno; da se danes moramo, bolj kot je to bilo potrebno doslej, učiti živeti v družini. To trditev najdemo tudi v jugoslovanskem konceptu planiranja družine, kjer se planiranje družine pojmuje kot človekova pravica in dolžnost odgovornega in aktivnega starševstva.

Socialni delavec mora biti aktiven v svoji ponudbi informacij in v svojih poskusih vplivanja. Ponudbo je treba ustvariti in vzdrževati. Poudarek je na preventivnem delu. Pomembno je, da zajamemo tudi tiste posameznike in grupe, ki nimajo potrebe po znanju in pomoči.

Danes nam je potrebna pomoč tudi pri uporabi mnogih psiholoških, pedagoških in medicinskih podatkov, ki nam jih o problemih seksualnosti, vzgoje in zakona posredujejo radio, televizija, tisk in film in ki so še en odraz velike potrebe po informacijah te vrste. Socialni delavec bi lahko ponudil prostor in možnost za razpravo; lahko bi razvijal potrebo po kritičnem odnosu do dobljenih informacij.

Danes se vedno predvsem starši - posamezniki iščejo nasvete in informacije o vzgojnih problemih svojih otrok. Vendar se že pojavlja tudi nova potreba staršev, da presežejo izolacijo lastne vzgoje in se skupaj z drugimi starši spoprimejo s teoretičnimi in praktičnimi vprašanji vzgoje. Tudi tu ima socialni delavec možnost, da prevzame iniciativo saj ima na razpolago metode za delo z družinsko grupo ali z grupo staršev v šoli ali krajevni skupnosti.

OPOMBE:

1. Podatki so iz predraziškave k nalogi z delovnim naslovom "Nekatere determinante napetosti v izvajanju in doživljanju vloge žene in moža v družini". Naloga še ni končana.
2. Podatki citirani po Psychological Perspectivea on Population, ed. James T. Fawcett, Basic Books, New York, 1973
3. Th. Lidz. Familie und psychosoziale Entwicklung, S. Fischer, 1971.

Življenske razmere upokojencev, ki prejemajo dodatek za pomoč in postrežbo

Blaž Mesec, dr. Andreja Kavar Vidmar,
Vida Milošević, Pavla Rapoša Tanjšek

P o v z e t e k

CILJI RAZISKAVE:

Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja v SRS izplačuje upokojencem, za katere se izkaže, da potrebujejo pomoč pri opravljanju osnovnih življenskih opravil, poseben dodatek za pomoč in postrežbo pri opravljanju življenskih opravil. Pojavila se je potreba, da se znova oceni funkcija tega dodatka v zagotavljanju pomoči osebam, ki jo potrebujejo. Raziskava je skušala odgovoriti, v kakšnih življenskih razmerah živijo upokojenci, ki prejemajo omenjeni dodatek in kako ta dodatek porabijo ter posebej, kdo jim pomaga pri opravljanju osnovnih življenskih opravil ter na kakšen način se mu prizadete osebe za njegovo pomoč oddolže.

METODOLOGIJA:

Populacijo raziskave so sestavljali vsi upokojenci na področju SR Slovenije, ki prejemajo k pokojnini dodatek za pomoč in postrežbo po stanju 31/3-1974, z izjemo upokojencev mariborske in novogoriške regije. Iz te populacije smo izbrali reprezentativni vzorec 400 enot, tj. približno 12 %. Te upokojence smo anketirali posamezno v obliki standardiziranega intervjuja (z vprašalnikom, ki je obsegal 81 vprašanj) na njihovih domovih. Anketarke so bile študentke Višje šole za socialno delo. Anketiranje je bilo izvedeno aprila 1974. Podatki so bili obdelani ročno in na računalniku.

REZULTATI:

Kdo so prejemniki DPP? Kakšna je njihova demografska struktura?

Polovico prejemnikov DPP sestavljajo invalidski upokojenci (50 %), slede jim po deležu starostni (34 %), najmanj je družinskih (16 %). V vzorcu prevladujejo moški (60 %). Dobra polovica anketiranih (52 %) je mlajša od 70 let. Polovica je poročenih, slaba tretjina (31 %) je vdovelih, ostali so samski (16 %) in razvezani (3 %). Polovica (50 %) jih nima končane osemletne osnovne oziroma njej ustrezne šole. Prevladujejo manualni delavci različnih kvalifikacij (61 %).

Starost in spol sta v zvezi s kategorijo upokojitve tako, da lahko napovemo en znak na osnovi poznavanja drugega. Če vemo, da je oseba starostni upokojenec, lahko napovemo, da je verjetno moški, starejši od 60 let. Zmotili se bomo v tretjini primerov. Če vemo, da je oseba invalidski upokojenec, lahko napovemo, da je verjetno moški, mlajši od 81 let (do okrog 40 let). Tudi tu se bomo zmotili v dobri tretjini primerov. Če vemo, da je oseba družinski upokojenec, lahko z 90 odstotno verjetnostjo napovemo, da je ženska, z le nekaj manjšo verjetnostjo, da je ženska nad 60 leti. Poenostavljeno rečeno: starostni upokojenci so starejši moški, invalidski predvsem "mlajši" moški, družinski pa starejše ženske. V celotnem vzorcu je najmočneje zastopana kategorija moških, starih 60 let ali manj, invalidskih upokojencev (okrog 16 odstotkov). Med starostnimi upokojenci bomo v polovici primerov naleteli na poročenega moškega nad 60 leti, pri invalidskih naletimo predvsem na poročene moške pod 80 leti, pri družinskih pa na vdove nad 60 let.

Kategorija starostnih upokojencev kaže nekoliko boljšo kvalifikacijsko oz. poklicno in izobrazbeno strukturo kot kategorija invalidskih upokojencev, medtem ko sestavljajo kategorijo družinskih predvsem žene, ki niso bile zaposlene in imajo sorazmerno nizko izobrazbo.

Polovica anketiranih (51 %) izvira iz družin, kjer je bil oče delavec, pri nadaljnih 28 % je bil oče kmet. V svojem poklicnem življenju večina ni napredovala v stopnji izobrazbe ali kvalifikacije in so ob upokojitvi opravljali enako kvalificiran poklic kot je bil njihov prvi poklic v življenju. Ob upokojitvi je bila polovica zaposlena v industriji, rudarstvu, gradbeništvu ali prometu (skupaj 48 %). Manj kot petina anketiranih (16 %) je v svojem poklicnem življenju sodelovala v organih samoupravljanja.

V vzorcu je bilo 16 % aktivnih udeležencev NOB; skupaj z njimi je dobra polovica anketiranih (54 %) sodelovala ali materialno pomagala gibanju. Četrtnina ljudi je bila med vojno zaprta, internirana oz. so bili vojni ujetniki. Četrtnina vseh so člani Zveze združenj borcev NOB (27 %).

Pri dobri polovici anketiranih se je bolezen, zaradi katere so danes v tem težkem položaju, začela v aktivni dobi oz. so se tedaj poškodovali (54 %). Ostali pa so v veliki večini izjavljali, da se je njihova sedanja bolezen začela, ko so bili že upokojeni. Skoraj tri četrtine izjavljajo (72 %), da pri njih ne gre za poklicno bolezen ali poškodbo pri delu, temveč za bolezen zunaj dela. 15 odstotkov jih je odgovorila, da gre pri njih za poklicno bolezen, nesrečo pri delu ali na poti z dela oz. na delo.

Družinske razmere

Kot smo že omenili, je polovica anketiranih poročena (imajo živega zakonca). Največ poročenih je med invalidskimi upokojenci, med družinskimi močno prevladujejo vdove. Velja tudi, da je med ženskami na sploh kar devet desetih vdov, med moškimi pa je tri četrtine poročenih. To nas opozarja na močno različno družinsko situacijo moških v primerjavi z ženskami. Poenostavljeno bi lahko rekli: ženska, ki prejema DPP, je navadno vdova, moški pa ima še živo ženo. Kakšne so posledice takega stanja za pomoč in nego teh oseb? Predpostavljali smo, da je ugodnejša, če ima človek živega zakonca, ki mu kot najbližji svojec pomaga premagovati težave njegove bolezni. Se res lahko opre na zakonca? Kakšna je njegova sposobnost za pomoč in nego? Na to njegovo sposobnost sklepamo lahko na osnovi več indikatorjev. Precej posredno sklepamo na to na osnovi zakončevega poklica. Skoraj dve tretjini poročenih moških imajo žene, ki so bile gospodinje ali upokojenke, torej vajene gospodinjskih opravil. V celotnem vzorcu je med poročenimi štiri petine takih, katerih zakonci niso zaposleni. Med poročenimi moškimi ima le približno vsak sedmi zaposleno ženo, druge žene so doma. Od poročenih žensk pa ima vsaka druga redno zaposlenega moža. Štiri petine zakoncev je sposobnih opravljati vsa gospodinjska dela ali vsaj večino teh del. Pri tistih upokojencih, ki imajo živega zakonca, le-ta v večini primerov torej lahko skrbi za svojega partnerja. Kako je z upokojenci, ki nimajo živega zakonca? S kom žive, kdo skrbi

zanje ? Skoraj tri četrtine anketiranih (73 %) so imeli otroke, okrog 70 % ima še žive otroke. Okroglo 14 % anketiranih ima še nepreskrbljene otroke.

V 40 % primerov žive otroci pri anketiranem, v okrog 30 % pa ga bolj ali manj pogosto obiskujejo. 17 odstotkov upokojencev živi samih, drugi pa predvsem v dvočlanskih gospodinjstvih (37 %), predvsem z zakonskim drugom, ki ga vzdržujejo. Od vseh samskih žensk jih le dobra tretjina zares živi sama (kar je v celotnem vzorcu okrog 4 %), od vdov jih živi samih 38 %, kar je v celotnem vzorcu okrog 6 %. Le četrtina samskih moških živi sama, prav tako 29 % vdovcev. Lahko torej rečemo, da nekako tretjina tistih, ki nimajo zakonca, živi zares samih. Toda te, ki žive sami, zelo pogosto obiskujejo svojci, tj. vsaj enkrat na teden. Deset odstotkov anketiranih je odgovorilo, da je poleg njega bolan ali prizadet tudi zakonski drug, nadaljnih 7 odstotkov pa, da je prizadet kak drug član gospodinjstva.

Gmotne razmere

Skoraj dve tretjini anketiranih živita v gospodinjstvih, kjer je pokojnina edini vir dohodkov, preostali pa v veliki večini žive v gospodinjstvih, kjer imajo poleg pokojnine še dohodke iz nekmetijske dejavnosti. Več kot tri četrtine sterostnih upokojencev živi le od pokojnine, medtem ko živijo invalidski in družinski upokojenci v številčnejših gospodinjstvih, kjer imajo drugi člani druge vire dohodkov. Vendar bistvo, da ima gospodinjstvo poleg pokojnine tudi druge vire dohodkov, ne pomeni, da je gmotno bolje situiran, saj se ti dohodki porazdele na člane. V samskih in dvočlanskih gospodinjstvih je dohodek na člana v povprečju višji kot v veččlanskih, pa čeprav je pokojnina edini vir dohodkov. Družinski upokojenci žive v gospodinjstvih, kjer je dohodek na člana nekoliko višji kot pri ostalih dveh kategorijah upokojencev; najnižji je v kategoriji invalidskih. Pri slednjih je več indikatorjev, da je njihov gmotni položaj slabši kot pri ostalih dveh kategorijah, čeprav imajo mnogi zaposlenega zakonca, vendar tudi nepreskrbljene otroke.

Več kot polovica anketiranih preživlja s pokojnino le sebe, ostali tudi druge člane družine. Tako je več kot polovica invalidskih upokojencev odgovorila, da preživlja poleg sebe še druge člane družine, v več primerih zakonca in otroke. Ugoto-

vili smo sicer, da je med upokoјenci z nižjo pokojnino manj takih, ki morajo preživljati še druge kot med upokoјenci z višjo pokojnino, vendar tega odnosa nismo preverjali v podkategorijah. Ugotovili smo le, da je med anketiranci z višjo pokojnino več takih, ki preživljajo zakonca, med anketiranci z nižjo pokojnino pa več takih, ki preživljajo otroke ali druge člane. Podatki nadalje kažejo, da ti upokoјenci v veliki večini (več kot devet desetin) nimajo drugih dohodkov kot pokojnino (ali pa jih niso hoteli navesti!). Lahko tudi rečemo, da žive družinski in invalidski upokoјenci v nekoliko boljše opremljenih gospodinjstvih kot starostni. Ti imajo v svojem gospodinjstvu manj raznih "predmetov standarda". Poseđovanje predmetov standarda je v pozitivni korelaciji z višino pokojnine.

Stanovanjske razmere

Analiza stanovanjskih razmer anketiranih prejemnikov dodatka za pomoč in postrežbo je pokazala, da živi "povprečni" anketiranec v stanovanju, ki bi ga lahko označili kot skromno, vendar zadovoljivo. Iz tega povprečja izstopajo stanovanja, ki niso ustrezna glede na prostornost, opremljenost s sanitarijami in drugimi napravami, ki prispevajo k večjemu udobju stanovalcev, pa tudi stanovanja, kjer motijo stanovalce različne neugodne lastnosti (vlaga, hrup, smrad ipd.), ali pa jih ovira neprilagojenost stanovanja njihovemu zdravstvenemu stanju.

Razlike med anketiranci, ki se nanašajo na njihove stanovanjske razmere, izvirajo predvsem iz različnega socialno-ekonomskega položaja posameznikov, ki ga opredeljuje vrsta determinant kot so starost, spol, zakonski stan, okolje, v katerem živi, kategorija upokoјenca, višina pokojnine, izobrazba in poklic pred upokoјitvijo. Odločujoči kriterij, na osnovi katerega lahko z dokajšnjo verjetnostjo napovemo, ali so stanovanjske razmere anketiranca bolj ali manj ugodne, je višina pokojnine, ki je tesno povezana z izobrazbo in poklicem. Upokoјenci z višjimi pokojninami stanujejo pretežno v mestnih naseljih oziroma v njihovi bližnji okolici, v zgradbah, kjer so stanovanja boljša, praviloma večja (glede na število oseb), predvsem pa so bolj komfortna kot stanovanja anketirancev z nižjimi pokojninami. Zaradi vsega navedenega so anketiranci z višjimi pokojninami tudi bolj zadovoljni s stanovanjem. Glede pravnega statusa stanovalcev se ravno tako kaže pove-

zava z višino pokojnine. Med anketiranci iz najvišjega pokojninskega razreda je več kot polovica najemnikov, medtem, ko je pri ostalih več lastnikov stanovanj.

Ostale značilnosti stanovanjskih razmer, v katerih živijo anketirani prejemniki dodatka za pomoč in postrežbo, lahko povzamemo v naslednjih ugotovitvah:

a) 60 % anketirancev živi v zgradbah, ki so po svojem namenu enodružinske, 40 % v večstanovanjskih nadstropnih zgradbah. Dobra četrtina vseh anketirancev živi v kmečkih hišah, pri čemer so na prvem mestu invalidski in na zadnjem družinski upokojeanci. V mestnih in primestnih naseljih živita dve tretjini anketirancev, v vaških ena tretjina med njimi največji odstotek invalidskih upokojeancev. Anketirance iz najmlajše starostne skupine najdemo v večjem odstotku kot starejše v enodružinskih hišah in blokih, starejše anketirance pa v kmečkih hišah in večnadstropnih starih zgradbah, kjer so stanovanja pogosto slabše kvalitete.

b) Največji odstotek anketirancev stanuje v dvosobnih stanovanjih (37,2 %) sledijo enosobna (26,5 %) in trisobna stanovanja (21,1 %), posamezni anketiranci pa stanujejo v enem samem prostoru, ali več kot treh sobah. Anketiranci z večjim številom članov gospodinjstva živijo večinoma v dvo in večsobnih stanovanjih.

c) Vsa stanovanja anketirancev, razen treh izjem, imajo možnost ogrevanja, čeprav pretežno na klasičen, za gospodinjstvo anketirancev manj uporaben način. Vodovod imajo v stanovanju dobre tri četrtine anketirancev (77,4 %), stranišče polovica (53,1 %), kopalnico (42,2 %) in telefon komaj desetina. Če upoštevamo še tiste, ki imajo posamezne naprave v hiši ali izven nje, se odstotki ustrezno zvišajo, vendar je komfortnost stanovanja v tem primeru manjša.

Večina stanovanj nima posebnih neugodnih lastnosti, kot so vlažnost, pomanjkanje svetlobe, hrup in podobno. Kot najbolj neugodno značilnost stanovanj anketirancev so anketarji ocenili pomanjkanje stika z naravo.

d) Stanovanja anketirancev so le v redkih primerih prilagojena njihovem zdravstvenemu stanju. Največ ena petina an-

ketirancev je navedla, da so prilagodili posamezne naprave v stanovanju ali da bi bilo to potrebno storiti, pri čemer so na prvem mestu naprave v stranišču, nato pa dostopi do stanovanja, stopnice, oprijemala in ostale naprave.

- e) Dve tretjini anketirancev sta s svojim stanovanjem zadovoljni, ostala tretjina se deli na neodločene in nezadovoljne. Med nezadovoljnimi je najmanjši odstotek starostnih in največji odstotek invalidskih upokojencev. Pozornost zasluži podatek, da so anketiranci, ki so zdravstveno najbolj prizadeti in lahko samo ležijo v postelji, vidno manj zadovoljni s stanovanjem kot ostali.
- f) Večina anketirancev živi razmeroma blizu zdravstvenih domov, kjer lahko dobijo osnovno zdravniško pomoč. Predvsem velja to za družinske, nekoliko manj za starostne in invalidske upokojence. Večina jih hodi v zdravstveno ustanovo z osebnim ali rešilnim avtomobilom, polovica vseh anketirancev, med njimi najmanj invalidskih upokojencev in največ družinskih, ki so v poprečju najstarejši in najbolj prizadeti, pa sploh ne hodi k zdravniku, temveč prihaja zdravnik k njim na dom, ali pa zdravniške pomoči ne potrebujejo.

Zdravstveno stanje in dejavnosti

Pri ocenjevanju zdravstvenega stanja se nismo mogli opreti na objektivne podatke o njem (zdravniške diagnoze), ampak smo bili odvisni od izjav anketirancev samih in od ocen anketark. Zato smo se omejili na tiste indikatorje zdravstvenega stanja, vitalnosti in počutja, ki so bolj ali manj očitni in ki o njih lahko poroča tudi laična oseba.

Dobra četrtina oseb v vzorcu ne more hoditi, tudi s tujo pomočjo ne, ostali pa imajo pri hoji težave, razen manjšega dela populacije. Med moškimi je nekaj več nepokretnih kot med ženskimi, med osebami, ki prejemajo višji znesek DPP več, kot med osebami z nižjim dodatkom, med starostnimi upokojenci več kot med invalidskimi, med starejšimi več kot med mlajšimi. Četrtina oseb ima težave pri zadrževanju vode in blata. Takih je največ med družinskimi upokojenkami. Dve tretjini anketiranih uporabljata kake ortopedske pripomočke (očala, berglje, voziček ipd.). Voziček ima 17 % anketiranih, nekateri ga ne uporabljajo, drugi pa v glavnem potrebujejo pomoč pri preva-

žanju. Polovica lastnikov vozička ne more na njem v stanovanje in iz njega, niti se ne more voziti po stanovanju, ker ni temu prilagojeno. Polovica anketiranih potrebuje dietno prehrano, velika večina teh jo tudi ima. Več kot polovica anketiranih ne kaže posebnosti v čustvenem življenju in razpoloženju, pogosto pa se pritožujejo nad naspečnostjo. Le pri redkih anketirancih so anketarke uspеле zaznati to ali ono znamenje duševnih motenj (blodnje, halucinacije, epilepsija ipd.). Prav tako niso odkrile alkoholikov, saj navajajo, da dobra polovica anketiranih nikdar ne pije alkoholnih pijač, ostali le včasih malo (ali pa na vprašanje ni odgovora). Dobra tretjina ljudi se je sprijaznila s svojo boleznijo oz. invalidnostjo, ostali so manj prilagojeni. Dve tretjini anketiranih sta bili v zadnjih petih letih v bolnici na zdravljenju. V splošnem lahko rečemo, da je zdravstveno stanje družinskih upokojencev slabše od starostnih, medtem ko sestavljajo invalidski v povprečju vitalnejši del populacije.

Naša populacija ima zaradi stopnje prizadetosti bistveno zmanjšane možnosti za uživanje kulturnih dobrin in oblik rekreacije. Le redki so se v preteklem letu udeležili kake kulturne prireditve. Nad 76 % jih v preteklem letu ni bilo na nobenem izletu, potovanju ali letovanju.

Take oblike kulturnega življenja kakor tudi razvedrila kažejo na to, da je naša populacija v tem pogledu izolirana, prikrajšana in, da bo zanjo treba tudi na tem področju še precej storiti.

Pomoč in postrežba

Upokojenci, ki prejemajo dodatek za pomoč in postrežbo, vseh ali pa večine osnovnih življenskih opravil ne morejo opravljati sami, ampak jim je pri tem neogibno potrebna pomoč in postrežba drugih oseb. Osnovne življenske potrebe so hranjenje, opravljanje telesnih potreb, umivanje ter oblačenje (slačenje) z obuvanjem (sezuvanjem). Problem tako prizadetih oseb se rešuje z dodatkom za pomoč in postrežbo (DPP), kateri naj pokrije stroške, ki jih imajo s tem, da si zagotovijo pomoč. Način, kako si bodo zagotovili pomoč, pa je prepuščen njim samim.

Največ upokojencev, ki prejemajo dodatek za pomoč in postrežbo, potrebuje pomoč pri oblačenju (60,8 %), nato pri umivanju

(56,5 %), opravljanju telesnih potreb (39,7 %) in hranjenju (17,6 %). Potreba po pomoči je povezana s kategorijo invalida (starostni, invalidski, družinski), spolom, zakonskim stanom in zmožnostjo hoje. Glede na navedene značilnosti pri osnovnih opravilih potrebujejo relativno najmanj pomoči invalidski upokojenci, moški potrebujejo več pomoči kot ženske, poročeni več kot samski in vdoveli, ter tisti, ki potrebujejo pomoč pri hoji več kot tisti, ki pomoči pri hoji ne potrebujejo.

Z raziskavo smo ugotavljali tudi potrebe upokojencev, ki prejemajo dodatek za pomoč in postrežbo po pomoči pri nekaterih drugih opravilih, ki so običajna v vsakodnevnem življenju, bodisi, da so ta dela namenjena upokojencu osebno, ali pa gre za gospodinjska opravila. Obravnavali smo: potrebo po pomoči pri zdravstveni negi, prenašanju s postelje, hoji, postiljanju, prinašanju hrane, spremstvu k zdravniku, spremljanju na sprehod, spremljanju v kulturne ustanove, branju in pisanju, urejanju uradnih zadev ter naslednja gospodinjska dela: pranje, pospravljanje in čiščenje stanovanja, kuhanje, nakupovanje, kurjenje, kmetijska dela in dela na vrtu. Pokazalo se je, da so upokojenci, ki prejemajo dodatek za pomoč in postrežbo tudi pri teh opravilih zelo odvisni od pomoči drugih ljudi. To velja zlasti za gospodinjska dela. Če izvzamemo kmetijska dela in dela na vrtu, potrebuje pomoč pri gospodinjskih delih več kot 90 % anketiranih. O tem, koliko pomoči pri gospodinjskih delih potrebujejo upokojenci, ki ne prejemajo dodatka za pomoč in postrežbo, nimamo podatkov. Vendar je zelo verjetno, da je le-ta pomoč v gospodinjstvu manj potrebna kot upravičencem dodatka za pomoč in postrežbo. Ugotovili smo tudi, da je za nekatere oblike razvedrila upokojencev zelo slabo poskrbljeno. Skoraj pri polovici anketiranih "sprehod" ne nastopa, kar pomeni, da je njihovo vsakodnevno življenje vezano na najožjo okolico: hišo, stanovanje, ali celo soba.

Upokojencem, ki prejemajo dodatek za pomoč in postrežbo, največ pomagajo člani ožje družine (81,9 %) - tako pri osnovnih življenskih opravilih, kot tudi pri ostalih. Pomoč vseh drugih oseb je mnogo redkejša. Od drugih anketirancev najpogosteje pomagajo stalne plačane negovalke. Glede na kategorijo upokojencev je pomoč članov ožje družine še posebno pogosta pri invalidskih upokojencih (85,8 %), nato pri starostnih (80,5%) in družinskih (73 %).

Glede na zakonski stan pa pomoč članov ožje družine nastopa

skoraj pri vseh poročenih anketirancih (97,9 %), nastopa pa tudi pri več kot dveh tretjinah vdovelih in samskih upokojencev.

Skoraj polovica (49,4 %) anketirancev pomoči in postrežbe ne plačuje, ker jim pomagajo družinski člani. Vendar je tistih, ki jim pomoči ni treba plačevati, manj, kot tistih, ki jim pomagajo družinski člani. To je zato, ker družinski člani ne morejo pomagati vedno in pri vseh opravilih. Največ upokojencev, ki pomoči ne plačujejo, je med invalidskimi, slede starostni in družinski. Drugi najbolj pogost način plačevanja je plačevanje za redno dnevno nego (20,4 %). Najpogostejši je pri družinskih upokojencih (33,3 %), slede starostni (23,3 %) in invalidski (14,2 %). Naslednji način je plačevanje za občasne posamične usluge (17,8 %), drugih načinov plačevanja pa je znatno manj. Na način plačevanja pomoči vpliva dohodek na družinskega člana. Največ upokojencev, ki pomoči ne plačujejo, je v skupini z najnižjim dohodkom na člana, z večanjem dohodka pa delež tistih, ki za pomoč ne plačujejo, pada, raste pa delež tistih, ki plačujejo za posamezne usluge in redno dnevno nego. Glede na zakonski stan je največ upokojencev, ki pomoči ne plačujejo, med poročenimi in to tri četrtine, med samskimi jih je slaba polovica in med vdovelimi ena tretjina.

Kot je bilo pričakovati, je raziskava pokazala, da anketiranci, ki prejemajo višji dodatek, potrebujejo pri osnovnih življenjskih potrebah več pomoči kot tisti, ki prejemajo nižji dodatek.

Večina anketirancev živi v skupnem gospodinjstvu z drugimi ljudmi, zato dodatek za pomoč in postrežbo najpogosteje (47,3 %) uporabijo v gospodinjstvu, kjer ni evidence nad ceno pomoči in postrežbo. Celoten dodatek za pomoč in postrežbo porabi za pomoč in postrežbo 28,8 % anketiranih, več kot znaša dodatek 13,5 %, manj kot znaša dodatek pa 10,4 %. Domnevamo lahko, da se v večini primerov dodatek v celoti neposredno ali posredno porabi za pomoč in postrežbo prizadetim.

Izjave anketiranih o zadovoljstvu s pomočjo kažejo, da prevladuje delež neodločenih (65,6 %) približno dve tretjini. Malo manj kot ena petina je zadovoljnih, malo več kot ena desetina pa nezadovoljnih. Primerjava med kategorijami upokojencev kaže, da so starostni upokojenci najbolj neodločeni, najmanj neodločenih ter največ zadovoljnih pa tudi nezadovoljnih pa

je med družinskimi upokojenci. Izrazita pa je povezanost med zadovoljstvom in spolom; zadovoljnih je mnogo več žensk (20,3 %) kot moških (5,9 %).

SKLEPI

Demografski znaki so povezani z delitvijo na tri kategorije upokojencev, kar pomeni, da označujejo te kategorije neke realne razlike med upokojenci glede na njihov spol, starost, zakonski stan in druge značilnosti. Vsaka od teh kategorij je sestavljena iz ene prevladujoče subkategorije (npr. starejših vdov pri družinskih upokojencih ali sorazmerno "mlajših" poročenih moških pri invalidskih upokojencih) in ene ali več številčno šibkejših subkategorij, katerih življenske razmere pa so verjetno drugačne kot pri dominantni subkategoriji. Primeri takih številčno šibkejših kategorij, so: "mlajši" samski moški pri družinskih upokojencih ali samske ženske pri invalidih.

Za poklicno strukturo je značilno, da predvsem pri invalidskih upokojencih močno prevladujejo delavci, pri starostnih sicer tudi, vendar je med njimi nekaj več tudi uslužbencev, kategorijo družinskih pa sestavljajo seveda osebe, ki niso bile poklicno dejavne. Zanimiva je ugotovitev, da je bila poklicna mobilnost v vzorec zajetih oseb skromna, to pomeni, da je večina opravljala vse življenje isti poklic oz. ostala na isti stopnji kvalifikacije.

V vzorcu je predvsem med starostnimi upokojenci veliko oseb, ki so bodisi aktivno sodelovale v NOB, bodisi bile aktivisti, terenci ali ilegalci. Bolezen se je pri starostnih in družinskih upokojencih začela večinoma v pokoju, pri invalidskih pa je prišlo do poškodbe ali bolezni že v aktivni dobi.

Velika večina anketiranih ne povezuje svoje bolezni neposredno z delovno situacijo. Celo med invalidskimi upokojenci jih je več kot dve tretjini, ki menijo, da gre pri njih za bolezen, ki je nastala zunaj dela. Vendar pa je med njimi v primerjavi z drugima dvema skupinama nekaj več oseb, ki so se ponesrečile ali zbolele ob delu.

Lahko rečemo, da med anketiranimi ni popolnoma osamljenih oseb. Družinska situacija moških anketirancev se bistveno razlikuje od družinske situacije žensk. Moški imajo namreč

večinoma živo ženo, ki je v veliki večini sposobna opravljati gospodinjska dela. Žene pa so v veliki večini vdove ali samske, vendar žive s sorodniki. Tiste anketirance pa, ki žive sami, obiskujejo sorodniki ali drugi ljudje večinoma vsak dan, tudi po večkrat.

Iz podatkov lahko sklepamo, da so bližnji (in drugi) sorodniki v večini primerov tisti, ki prevzamejo skrb za onemoglega upokojenca, čeprav morda niso živeli z njim, preden se je njegovo zdravje poslabšalo. To lahko pomeni, da se v takih nujnih, življenjsko pomembnih (kritičnih) primerih ohranja funkcija nekdanje razširjene družine, tj. oblike družine, ki je sicer vedno redkejša. Vprašanje pa je, za kakšno "ceno" se ta funkcija ohranja, kako gledajo družinski člani na svojo vlogo pomočnikov in negovalcev onemogle osebe in v kakšni meri jo lahko zadovoljivo opravljajo brez družbene pomoči.

Za veliko večino anketiranih je pokojnina edini vir dohodkov v gospodinjstvu. Najčešče živi od pokojnine le upokojenec sam, v dosti primerih pa preživlja še zakonca. Redki so, ki preživljajo s pokojnino več ljudi.

Gmotni položaj upokojenca je po naših podatkih odvisen od družinskih razmer, v katerih živi. Glede na to imamo tri različne slike gmotnega položaja: (1) družinski upokojenci oz. upokojenke (teh je večina v tej kategoriji) žive z odraslimi otroki v gospodinjstvih, kjer je dohodek na člana najvišji, kjer so poleg pokojnine drugi viri dohodkov, tako, da s pokojnino preživlja upokojenec le sebe, gospodinjstvo pa je tudi sorazmerno dobro opremljeno - predmeti standarda. (2) Starostni upokojenci žive z zakoncem, ki ga preživljajo s pokojnino, nimajo drugih dohodkov, zato je dohodek na člana nižji kot pri družinskih, saj ima le ena oseba pokojnino. Gospodinjstvo je tudi slabše opremljeno. (3) Invalidski žive v gospodinjstvih z zakoncem in otroki, imajo poleg pokojnine tudi druge vire dohodkov, dohodke ima več oseb, vendar je dohodek na člana kljub temu nižji kot pri ostalih kategorijah, ker morajo preživljati bodisi zakonca, bodisi otroka. Imajo pa v več primerih predmete standarda, ki jih je v drugih kategorijah manj.

Stanovanja anketiranih prejemnikov dodatka za pomoč in postrežbo so razmeroma majhna in vsaj v polovici primerov premalo komfortna. Stanovanjske razmere so tesno povezane

predvsem s socialno- ekonomskim položajem anketiranca: čim bolj ugodne so njegove ekonomske razmere, tembolj kvalitetno bo njegovo stanovanje. Le majhen odstotek anketirancev živi v stanovanjih, ki so posebej prilagojena njihovim specifičnim potrebam. Večina anketirancev je kljub (v povprečju) skromnejšim stanovanjskim razmeram s svojim stanovanjem zadovoljna. Med nezadovoljnimi je relativno več stanovalcev z nižjimi pokojninami in tistih, ki so najmanj pokretni. Med temi kategorijami prejemnikov dodatka bi verjetno našli večino tistih, ki bi potrebovali družbeno pomoč pri urejanju stanovanjskih težav.

Indikatorji zdravstvenega stanja kažejo, da so invalidski upokojeanci vitalnejši od starostnih in družinskih; posebno med slednjimi je več težje prizadetih, tj. nepokretnih, z inkontinenco, z dieto, znamenji čustvene motenosti, motnjami spanja, duševnimi boleznimi, neprilagojenih na svoje stanje, ki se slabo počutijo in so po lastni izjavi zelo bolni.

Med osnovnimi življsko pomembnimi opravili potrebuje največ anketiranih pomoč pri oblačenju (60,8 %), nato pri umivanju (56,5 %), opravljanju telesnih potreb (39,7 %) in hranjenju (17,6 %). Starostni in družinski upokojeanci potrebujejo več pomoči kot invalidski, moški več kot ženske, poročni več kot samski in vdoveli, pokretni več kot nepokretni.

Anketiranci potrebujejo veliko pomoči tudi pri drugih vsakodnevni opravilih. Pri gospodinjskih delih potrebuje pomoč več kot 90 % anketiranih, to je več, kot jih potrebuje pomoč pri osnovnih življskih potrebah.

Največ anketiranim (81,9 %) pri vseh vrstah opravil pretežno pomagajo člani ožje družine.

Skoraj polovica anketiranih za pomoč in postrežbo ne plačuje, ostali plačujejo predvsem za redno dnevno nego (ena petina) in občasne posamezne usluge (slaba petina).

Slaba polovica anketiranih uporabi dodatek za pomoč in postrežbo v skupnem gospodinjstvu, v okviru katerega je poskrbljeno tudi za njihove potrebe. Celoten dodatek porabi za pomoč in postrežbo manj kot tretjina anketiranih, več kot znaša dodatek porabi dobra desetina anketiranih, manj kot znaša dodatek pa porabi za pomoč in postrežbo desetina anketiranih upokojeancev.

Glede zadovoljstva s pomočjo in postrežbo so anketiranci pretežno neodločeni, približno petina zadovoljnih, približno ena desetina pa nezadovoljnih.

PREDLOGI

1. Stanje, ko potrebuje upokojenec pomoč pri opravljanju osnovnih življenjskih opravil, ni zgolj problem posameznega upokojenca, ampak prav tako problem njegove ožje ali širše družine oz. sorodstva, ki je dodatno obremenjena in, ki sama potrebuje pomoč ob tem, ko pomaga svojemu bolnemu in onemoglemu članu. Pričakovati moramo, da bodo v prihodnosti še dolgo družine prizadetih nosile glavno breme nege in pomoči tem osebam. S tem bodo opravljale pomembno humano družbeno funkcijo in ustvarjale v družbi vzdušje solidarnosti z manj sposobnimi člani družbe, tako da bodo tudi mlajši ljudje z manj negotovosti in strahu pričakovali starost in nadloge, ki jih prinaša. Pri opravljanju te funkcije potrebujejo te družine oz. gospodinjstva družbeno pomoč. O oblikah te pomoči je potrebno še razpravljati; naša raziskava ni bila usmerjena tako, da bi lahko dala odgovor na to vprašanje. Omenimo pa naj nekaj možnosti.

- Družine potrebujejo vsaj občasno pomoč posebej usposobljene ali posebej voljne osebe (negovalke, prostovoljnega pomočnika, socialnega delavca ipd.). Potrebno bi bilo zato misliti na rekrutiranje teh oseb, na njihovo usposabljanje in nagrajevanje.

- V mnogih primerih ne potrebujejo upokojenci pomoči le pri telesni negi in drugih "osnovnih" življenjskih opravilih, ampak tudi pri drugih gospodinjstvih opravilih pa tudi pri opravilih, ki so povezana z njihovim preživljanjem prostega časa (sprehodi, izleti, obiski kulturnih prireditev). Pri teh opravilih bi jim lahko pomagale tudi osebe, ki sicer niso sposobne izvajati telesne nege bolnika, kot npr. otroci, mladinci, zdravi ali lažje prizadeti upokojenci idr.

- Ob tej raziskavi smo pozvedovali tudi po organizirani pomoči tem osebam in ugotovili, da je praktično ni. V marsikateri krajevni skupnosti je sicer že organizirana sosedska pomoč starim in osamelim ljudem, ki bi jo bilo potreb-

no še naprej razvijati. Vedeti pa moramo, da je sosedska pomoč le ena med več možnimi oblikami. Potrebno bi bilo razviti različne oblike družbene pomoči ostarelim in drugim osebam, ki tako pomoč potrebujejo.

- Koristno bi bilo, ko bi nek družben organizem opravljal vlogo posredovalca med družinami, ki potrebujejo pomoč in osebami, ki so pripravljene pomagati. Do sedaj je bilo namreč posameznemu upokoјencu ali njegovemu sorodstvu prepuščeno, da se v tem položaju znajde, kakor ve in zna in si sam organizira pomoč in postrežbo.

- Iz podatkov raziskave lahko sklepamo, da večina obravnavane populacije ne živi v vznemirljivo neustreznih življenjskih razmerah. Vedno pa moramo računati tudi na posamezne primere, v katerih se nakopičijo dejavniki. Žagotoviti je potrebno, da bi take primere hitro odkrili in tem osebam učinkovito pomagali.

- Pri gradnji novih stanovanj in stanovanjskih sosesk bi bilo potrebno upoštevati potrebe telesno manj sposobnih, invalidnih, ostarelih ljudi, posebej še potrebe oseb, ki uporabljajo različne ortopedske pripomočke (npr. vozičke) in prilagoditi dohode; oz. dovoze do hiš in stanovanj, stopnišča, dvigala pa tudi naprave in instalacije v stanovanju. Prav tako bi bilo potrebno omogočiti posebne olajšave pri prilagajanju obstoječih stanovanj, potrebam prizadetih oseb (kreditiranje ipd.).

2. Denarni dodatek za pomoč in postrežbo sam po sebi še ne zagotavlja, da bo oseba dejansko dobila pomoč, postrežbo in nego, ki jo potrebuje. Upokoјencem samim ali njihovim družinam je prepuščeno, kako si bodo zagotovili pomoč. Dodatek se v večini primerov v celoti ali delno porabi v družini in je dejansko (v praksi) neke vrste nadomestilo za večjo obremenjenost vseh članov družine in tudi za povečane stroške gospodinjstva zaradi stanja obbolelega upokoјenca. V manjšem številu primerov se dodatek v celoti ali delno porabi za plačevanje specifičnih uslug tujim osebam, ki jih je dostikrat tudi težko pridobiti za pomoč. Ukrepati bi bilo torej potrebno v tej smeri, da se potrebna pomoč dejansko zagotovi, ne le, da se omogoči upokoјencu, da pač z denarjem povrne uslugo, potem, ko si jo je zagotovil sam oz. njegova družina.

Iz podatkov raziskave se da sklepati, da ni povsem ustrezna delitev populacije na osebe, ki potrebujejo polno, in one, ki potrebujejo delno pomoč pri življenjsko pomembnih opravilih. V resnici se pojavlja več različnih tipov situacij, ki zahtevajo različne pristope. So osebe, ki so v tako slabem zdravstvenem stanju in brez drugih možnosti pomoči, da potrebujejo stalno pomoč strokovno usposobljene negovalke; nadomestilo za njeno pomoč daleč presega znesek dodatka in verjetno tudi celoten znesek pokojnine z dodatkom vred. V takem primeru je denarna pomoč verjetno najustreznejša rešitev. Po drugi strani pa so osebe, ki so telesno manj prizadete in, ki žive tudi v ugodnejših družinskih okoliščinah, kjer bi jim bila potrebna predvsem "naturalna", ne toliko denarna pomoč. Z različnimi kombinacijami neposredne denarne pomoči in različnih oblik pomoči v storitvah ("naturalne") bi bolje zadovoljili resnične potrebe teh upokožencev in njihovih družin. Za to pa bi bilo potrebno stalno ugotavljanje resničnih potreb teh oseb in njihovih družin in organizacijsko delo pri zagotavljanju pomoči. Tak razvoj bi bil v skladu s splošno težnjo v svetu, naj bi denarne oblike pomoči, kjer je to mogoče, postopno nadomestili z oblikami neposredne pomoči v storitvah, pri čemer pa bo še vedno del populacije, ki potrebuje predvsem denarno pomoč. Kriterij za določanje vrste pomoči naj bo dejanska potreba prizadetega upokoženca in njegove družine oz. gospodinjstva, pri čemer je potrebno upoštevati, kolikor se le da, pestrost teh potreb. Upoštevati je potrebno ne le finančno sposobnost posameznika, ampak tudi značilnosti njegovega družbenega okolja.

3. Še naprej je potrebno raziskovati vprašanja, ki so povezana z organizirano družbeno skrbjo za osebe, ki potrebujejo tujo pomoč. Ob tej raziskavi se je odprlo nekaj novih problemov, na katere moramo biti pozorni v prihodnosti.

- Potrebno bi bilo raziskati stališča in mnenja družinskih članov, sorodnikov in članov gospodinjstva prizadetih oseb o vprašanjih, povezanih s skrbjo za te osebe.

- Drug raziskovalni problem je gradnja kompleksne tipologije gospodinjstev prizadetih oseb, tj. tipologije, ki ne bi upoštevala le enega dejavnika (npr. sposobnosti za opravljanje osnovnih življenjskih opravil, kot do sedaj), ampak več dejavnikov, med njimi tudi značilnosti gospodinjstva kot celote.

Taka tipologija bi bila osnova za razvijanje različnih modelov pomoči tem gospodinjtvom.

- Raziskati je potrebno razvitost obstoječih oblik družbene pomoči prizadetim osebam na vseh ravneh od krajevnih skupnosti naprej kot je sosedska pomoč, laična nega ipd.

- Zanimivo vprašanje, ki ga v tej raziskavi nismo upoštevali, je vprašanje odnosa svojcev in prizadetih upokojen-
cev do domskega varstva onemoglih oseb, kot tudi vprašanje oblik domskega varstva.

- Prav tako bi bilo potrebno še naprej proučevati strati-
fikacijske vidike te problematike; le teh smo se v tej raziskavi le dotaknili. S tem v zvezi bi bilo potrebno primerjati kategorijo upokojen-
cev, ki potrebujejo pomoč in postrežbo s kategorijo ostalih upokojen-
cev in z aktivno po-
pulacijo.

- Raziskovanje družbenih vrednot in stališč do tako pri-
zadete populacije bi lahko odkrilo subpopulacije, ki bi lahko bile potencialni vir pomočnikov tem osebam, ali pa opozorilo na družbene procese, ki pospešujejo in zavirajo altruistična nagnenja pri ljudeh.

Poročilo

DELO KONFERENCE ZA SOCIALNO DELO KRANJ

Samoupravne interesne skupnosti, ki so predvidene z novo ustavo, se pravkar oblikujejo. Bistveni namen ustanovitve samoupravne interesne skupnosti socialnega skrbstva je v tem, da bodo o politiki socialnega skrbstva soodločali porabniki storitev, da bodo v ta namen zagotavljali potrebna finančna sredstva in da se bodo porabniki samoupravno in enakopravno povezovali z izvajalci socialnega skrbstva. Občina Kranj je področje socialnega dela organizirala na samoupravni osnovi že novembra 1973, ko je ustanovila Konferenco za socialno delo.

Konferenca za socialno delo je v začetku leta 1974 sprejela program dela, ki izhaja iz določil srednjeročnega programa socialne politike občine za obdobje 1972 - 1976 in iz srednjeročnega programa občine. Izvajalec programa je Center za socialno delo (Center). Pri izvajanju programa Center sodeluje s krajevnimi skupnostmi, organizacijami združenega dela, osnovnimi šolami, raznimi ustanovami in zavodi v okviru občine in republike. Posebno pomembno je sodelovanje Centra s socialnimi komisijami pri krajevnih skupnostih, ki predstavljajo podaljšano roko občinskega skrbstvenega organa. Sodelovanje med socialnimi delavkami centra in komisijami za socialna vprašanja je uspešno. Center vrsto nalog izvede prav s pomočjo teh komisij. Socialne službe so organizirane tudi v nekaterih večjih organizacijah združenega dela. Tudi te službe uspešno sodelujejo s centrom. Center si prizadeva organizirati te službe tudi v drugih večjih in srednjih organizacijah združenega dela. v občini. Center s svojo delavnostjo posega na preventivno in kurativno področje dela.

Preventivna dejavnost

S pravočasnim odkrivanjem kompleksnih socialnih problemov in s hitrimi ukrepi za odpravljanje vzrokov se bistveno zmanjšajo ali celo odpravijo negativne posledice ugotovljenih po-

javov. Hkrati je preventivno delo tudi cenejše, kot reševanje že nastalih in perečih problemov. Kljub finančnim in kadrovskim težavam, s katerimi se srečuje center, mu je na preventivnem področju uspelo realizirati nekaj nalog.

Po starostni strukturi prebivalstva sodi občina Kranj med srednje stare občine. Kategorija ostarelih občanov zahteva posebno družbeno pozornost in pomoč. Ena od oblik pomoči je domsko varstvo ostarelih. Z dograditvijo doma za ostarele na Planini je končana prva faza dela na tem področju. Uprava doma v Preddvoru je skupaj s centrom izdelala dopolnilni program mreže domov za ostarele. Po tem programu že adaptirajo dom v Preddvoru. Program zajema tudi pereč problem domskega varstva tiste kategorije občanov, ki so osebnostno moteni zaradi dolgoletnega uživanja alkohola, posledic arteriosklerozne demence itd. V občini je več kot 40 oseb, ki bi potrebovale posebne prostore in domsko varstvo.

Domsko varstvo starejših občanov

Center je v letu 1974 obravnaval 112 primerov, ki se nanašajo na domsko varstvo starejših občanov. 62 primerov je bilo v zvezi z nastanitvijo v domu, premestitvijo ali ukinitvijo domače oskrbe. V začetku leta s prostorom ni bilo težav, saj je bil na razpolago nov dom za ostarele na Planini. Proti koncu leta pa so se že pokazale tovrstne težave. Novi dom je že popolnoma zaseden, dom Albina Drolca v Preddvoru pa je v adaptaciji. Predvsem so težave z namestitvijo ostarelih, nepokretnih in bolnih občanov.

Trenutno je v raznih domovih za ostarele občane, za duševno in živčno bolne ter za invalidne, 145 oskrbovancev iz naše občine.

Center je izdelal tudi analizo o ostarelih kmetih in njihovem socialnem položaju. Anketa je zajela 380 kmetov, starejših od 65 let. O ugotovitvah analize je razpravljala konferenca za socialno delo, ki je sprejete sklepe posredovala zboru krajevnih skupnosti, združnim svetom in občinski zemljiški skupnosti ter jih pooblastila za izvajanje sprejetih sklepov.

Druga oblika varstva ostarelih in socialno ogroženih občanov

je letovanje le-teh, ki ga organizira center v sodelovanju z zavodom za letovanje. V letu 1974 je letovalo 62 oseb, predvsem socialnih podpirancev. Mnogi so bili prvič na morju in so bili zelo navdušeni. Ta oblika pomoči ostarelim se je pokazala kot uspešna, zato se je center odločil, da bo s to prakso nadaljeval.

Za socialno delo zelo pomembna skupina prebivalstva so otroci in mladina. Z vključevanjem otrok iz socialno ekonomsko ogroženih družin v vzgojno varstvene ustanove poskušamo preprečiti oziroma omiliti razvoj negativnih vzgojnih tendenc. Vendar vzgojno varstvenih ustanov v občini še vedno primanjkuje. Zato o vključevanju otrok v te ustanove odloča posebna komisija, v kateri sodeluje tudi socialna delavka centra.

Kot posebni preventivni ukrep organizira center vsako leto letovanje socialno in zdravstveno ogroženih otrok. V letu 1974 je letovalo 702 otrok, od teh 108 brezplačno. V tem letu je letovalo 110 otrok več kot prejšnje leto. Poprečno tretjino stroškov so krili starši, tretjino socialno zavarovanje in tretjino Konferenca za socialno delo.

Eden najhujših socialnih problemov v občini je alkoholizem. Odprava tega problema bi zahtevala široko zasnovano akcijo, ki bi nujno morala preseči občinski nivo. Vendar na tem področju ni bilo veliko storjenega. Pozitivni premiki pa se kažejo pri zdravljenju in rehabilitaciji alkoholikov. Ustanovljen je bil dispanzer za alkoholizem. V občini deluje že tudi pet klubov zdravljenih alkoholikov.

Vsesplošna draginja je najbolj prizadela kategorijo občanov z najnižjimi dohodki. Zato k preventivnim akcijam sodi tudi sklep konference za socialno delo, da se s 1/8-1974 povišajo stalne in občasne družbene denarne pomoči. Stalne družbeno denarne pomoči občanov, katerim predstavljajo ta sredstva edini vir preživljanja, so se povišale za 12,83 %, ostale stalne in začasne pomoči pa za 10 %, rejnine za 31,58 %, kmetijske oskrbnine 10 %, otroški dodatek kmečkih otrok za 14 %.

Družbeno denarno pomoč prejemajo osebe, ki niso sposobne za delo, ki so brez premoženja in brez sorodnikov, ki bi bili dolžni skrbeti zanje, so brez lastnih sredstev za preživljanje oziroma je dohodek na člana družine nižji od 667 din mesečno. V letu 1974 je družbeno denarne pomoči prejemale naslednje število občanov:

→ stalne družbeno denarne pomoči	152 oseb
- začasne družbene denarne pomoči	26 oseb
- enkratne družbene denarne pomoči	43 oseb
- dodatek za tujo pomoč in nego	<u>6 oseb</u>
Skupaj	227 oseb

S sredstvi občinskega solidarnostnega sklada je bilo letos zgrajenih 181 stanovanj, ki so bila razdeljena med naslednje kategorije ogroženih občanov:

- 53 stanovanj so dobile družine z niskimi osebnimi dohodki
- 60 stanovanj je bilo razdeljenih materam samohranikam
- 24 stanovanj so dobili upokojenci
- 41 stanovanj so dobile mlade družine
- 3 stanovanja so dobili delovno nesposobni občani.

Pri izdelavi kriterijev za dodelitev stanovanj je sodeloval tudi center.

Kurativna dejavnost

Kljub določenim preventivnim ukrepom število socialnih problemov ne upada, ampak na posameznih področjih celo rahlo narašča.

Rejništvo je posebna oblika pomoči socialno ogroženim otrokom. Otroke, ki zaradi asocialnosti staršev, težkih stanovanjskih razmer in drugih problemov, ne morejo živeti s starši, oddamo v vzgojo in oskrbo drugim družinam. V občini je bilo 1974 leta v reji 20 otrok pri 18 družinah. Mlajši od 7 let so rejenci, 15 rejencev je šoloobveznih (9 jih obiskuje redno osnovno šolo in 6 posebno) in 2 rejenca sta starejša od 15 let. V letu 1974 so bili na novo v rejo oddani 3 otroci. V 2 primerih je bila rejnina ukinjena, ker so se razmere v družini uredile in sta se otroka vrnila k staršem. Ena rejnina je rejo odpovedala zaradi vzgojne problematičnosti otroka. Otroka smo poslali v vzgojni zavod.

Rejnine so skromne in zadoščajo komaj za najnujnejše potrebe

otroka, delo rejnic pa ni plačano. S skromnimi darili se jih spomnimo le ob dnevu žena. Povprečne rejnine za predšolskega otroka znašajo 750 din, za šolske otroke 830 din, za mladoletnike stare nad 15 let 890 din in za slušno in govorno prizadete od 960 - 1060 din. Rejnine duševno prizadetih otrok so višje za 20 %. Ob koncu leta prejme rejnica še 750 din enkratne rejnine za nakup obleke in obutve. Zaradi skromne materialne stimulacije je vse manj družin, ki bi bile pripravljene vzeti v vzgojo in oskrbo tujega otroka.

Center delo rejnic redno spremlja. Rejnice center redno obveščajo o vzgojnih in šolskih uspehih rejencev. Center tesno sodeluje tudi s patronažno službo in s socialnimi delavkami, ki delajo na šolah. Rejništvo predstavlja najbolj učinkovito in najcenejšo obliko varstva otrok, ki so oropani lastnega doma. Zato si bo center v letu 1975 prizadeval to obliko varstva razširiti in strokovno dopolniti. Poskusil bo ustanoviti društvo rejnic, ki bi rejnice strokovno usposabljal, hkrati pa jim poleg dolžnosti zagotavljalo tudi določene pravice in materialno stimulacijo za delo.

Leta 1974 je bilo izvedenih 7 posvojitvev. Od teh je bilo 5 obojestranskih (družina posvoji tujega otroka) ter 2 enostranski (eden od zakoncev posvoji otroka drugega zakonca). V postopku, ki je zelo zahteven in dolgotrajen, je še 5 primerov. V postopku pa je tudi primer razveze posvojitve.

Delo z vedenjsko in osebnostno motenimi otroki in mladoletniki ter mladoletnimi prestopniki.

Center je kot skrbstveni organ po zakonu dolžan obravnavati vedenjsko in osebnostno motene prestopnike ne glede na vrsto problematike. Osnovni namen tega dela je, da skuša odpraviti, korigirati in preprečevati delikventne pojave med otroki in mladino. Glavne karakteristike teh otrok in mladoletnikov so zanemarjanje šole: oziroma dela, odpoved poslušnosti staršem, učiteljem ali predpostavljenim na delovnem mestu, razni prekrški in kazniva dejanja ter druge oblike motenega vedenja.

število primerov v začetku leta 1974	151
število novih primerov tekom leta	73
število izločenih primerov tekom leta ...	86
stanje dne 20/10-1974	138

Starostna struktura te kategorije:

- otroci do 14 leta	14 primerov
- mlajši mladoletniki (14-16 let)	75 primerov
- starejši mladoletniki (16-18 let)	92 primerov
- mlajši polnoletniki (18-21 let)	43 primerov
	<hr/>
	224 primerov

Do konca leta 1974 bo predvideno obravnavanih še 20 mladoletnikov.

Občinsko in okrožno sodišče je obravnavalo 62 mladoletnikov. V 26 primerih je bil postopek ustavljen. Postopek teče še proti 21 mladoletnikom. Sodišče je izreklo naslednje vzgojne ukrepe: 4 ukore, 1 primer strožjega nadzorstva staršev, 9 primerov strožjega nadzorstva skrbstvenega organa, en primer oddaje v vzgojni zavod Višnja gora in 1 primer oddaje v vzgojno varstveni dom Radeče.

Domsko varstvo otrok in mladine

V začetku leta 1974 je bilo v dijaških domovih, vzgojnih zavodih, vzgojno poboljševalnih domovih in mladoletniškem zaporu skupaj 30 otrok in mladoletnikov. Tekom leta je bilo v zavode oddanih še 9 oseb, odpuščenih pa 18. Tako je v zavodih še 21 otrok in mladoletnikov.

Predstavniki centra skupaj s sodniki za mladoletnike pri okrožnem in občinskem sodišču vsaj enkrat letno obiščejo mladoletnike po zavodih. Skupaj z vodstvi zavodov se odločajo o nadaljnjem poteku vzgojnih ukrepov.

Pri delu z osebno in vedenjsko motenimi otroki in mladostniki center sodeluje s šolami, delovnimi organizacijami, sodišči, upravo javne varnosti, postajo milice, zdravstveno službo, zavodom za zaposlovanje in športnimi društvi, ter poskušajo njihova prizadevanja koordinirati.

Nezakonska rojstva

Na osnovi prijav rojstev, ki jih mesečno pošilja BGP Kranj, center vodi evidenco nezakonskih rojstev. Število nezakon-

skih rojstev. je do 1972 leta naraščalo, nato rahlo upadalo, leta 1974 pa stagnira. V zadnjih letih je poprečno letno evidentiranih 77 nezakonskih rojstev. Naloga centra je pomagati materam samohranilkam pri ugotavljanju očetovstva, urejanju preživnin ter stikov z otroki.

Letos je evidentiranih 81 nezakonskih rojstev. Center je sodeloval pri ugotavljanju očetovstva v 111 primerih (nerešeni primeri iz leta 1973). V postopku za priznanje očetovstva, ki ga vodi center, je očetovstvo priznalo 78 strank. 3 očetje so se na matični urad obrnili sami. V 18 primerih centru ni uspelo ugotoviti očetovstva. Center je te matere napotil na sodišče. 12 primerov ugotavljanja očetovstva je še v postopku. V postopku ugotavljanja očetovstva je center v 19 primerih sodeloval tudi a skrbstvenimi organi iz drugih občin.

Razveze

Center vodi evidenco razvez zakonskih skupnosti z mladoletnimi otroki. Evidenco vodi na osnovi razveznih sodb, ki jih pošilja okrožno sodišče v Kranju. V zadnjih 5 letih je poprečno 48 - 50 takih razvez letno.

Center pri razvezah posreduje le, če je potrebna pomoč mladoletnim otrokom. Pri svojem delu se povezuje s komisijami za socialno delo pri krajevnih skupnostih, ki prizadeto družino najboljše poznajo. Potrebne informacije dobi center tudi pri socialnih službah v delovni organizaciji, kjer sta zaposlena zakonca ter v šolah, v katere so vključeni prizadeti otroci oziroma mladoletniki. Često pa podatke posreduje tudi patronažna služba ZD Kranj ali pa dispanzer za mentalno higieno in nevropsihiatrijo, ki obravnava otroke zaradi kakršnih koli motenj.

V letu 1974 je center posređoval v 41 družinah, ki so bile pred razvezo. Večinoma so bile to družine alkoholikov. Center je poskušal odpraviti vzrok za razvezo - alkoholizem, enega ali celo obeh zakoncev. V primerih, ko je centru uspelo enega oziroma oba zakonca prepričati za zdravljenje proti alkoholizmu, do razveze ni prišlo.

V primerih neuspešnega posredovanja se pojavi vprašanje, komu dodeliti otroke. To vprašanje je aktualno, če se starša ne

moreta sporazumeti o dodelitvi otrok, ali ko obstaja upravičeni razlog zaradi katerega eden od roditeljev ni sposoben skrbeti za otroka. V tem primeru zaprosi sodišče za mnenje center. V letu 1974 je center posredoval 16 takih mnenj. Pri tem upošteva pogoje za zdrav otrokov telesni in duševni razvoj in njegovo čustveno navezanost.

Naloga centra je poleg reševanja zahtevkov za uveljavitev oziroma zvišanje preživnin, tudi da posreduje pri urejanju stikov med otroki in roditelji. Pri urejanju stikov je center posredoval 40 krat. Starši se bore za otroke kot za del premoženja. So primeri, ko center sporazuma o stikih ni mogel doseči drugače kot s pravnim aktom, ki togo in neživljensko določa pravice staršev do otrok.

Preživnine

Preživninske zahtevke uveljavljajo starši nezakonskih otrok, oziroma otrok iz razvezanih zakonov, posamezni zakonci ter ostareli in bolehnih starši, ki so brez sredstev za preživljanje, imajo pa odrasle in osamosvojene otroke.

V letu 1974 se je na center obrnilo 175 roditeljev, ki so bodisi na novo uveljavljali ali pa zviševali že določene preživnine za otroke. V 111 primerih je bilo posredovanje centra uspešno, 20 primerov pa je še v teku. Največ vlog so vložile matere samohranilke, ki so tudi najbolj socialno ogrožene. Te matere so pri svojih zahtevah imele tudi najmanj uspeha. Center lahko materam samohranilkam in tudi drugim, pomaga le tako, da svetuje in prepričuje, nima pa pravice določati višine preživnine. Roditelje, ki na centru ne uspejo, se napoti na sodišče. Sodišče pri svoji odločitvi upošteva poročilo centra o socialno ekonomskem položaju tožitelja in toženca. Tako poročilo je center letos izdal 21 krat.

Nadaljna naloga centra je reševanje, v skladu z zakonom o zakonski zvezi, preživninskih zahtevkov posameznih zakoncev. Vloženih je bilo 8 zahtevkov. Vlagale so jih v večini ostarele zakonske žene slabega zdravja, ki nimajo lastnih dohodkov. Njihovi možje so večinoma alkoholiki. Žene so s svojimi zahtevami uspеле, le v enem primeru je žena uveljavila svojo zahtevo na sodišču. Starši, ki so brez lastnih dohodkov in so nezmožni za pridobitno delo, so do otrok vložili 6 zahtev. Center je uspel ugodno rešiti 5 primerov. En roditelj je bil napoten na sodišče, vendar postopka ni nadaljeval. Če so tudi

otroci socialno ogroženi, se staršem dodeli družbena denarna pomoč.

Razvrščanje otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju

Skupščina občine Kranj je v skladu z novim pravilnikom o razvrščanju otrok in mladoletnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju imenovala komisijo za razvrščanje te kategorije za področje občine Kranj in Tržič.

Do 30/9-1974 je komisija obravnavala 64 otrok, do konca leta jih bo približno še 30 (po podatkih iz preteklih let je komisija obravnavala poprečno 90 - 100 otrok). Razvrstili so 43 otrok, ostali so še v postopku. 15 otrok je bilo v postopku izločenih. 31 otrok je bilo razvrščenih v naslednje kategorije:

- lažje duševno prizadeti	20
- srednje in teže duševno prizadeti	4
- slepi in slabovidni	1
- telesno prizadeti	2
- s kombiniranimi motnjami	2
- osebno in vedenjsko moteni	2

Razvrščene otroke je komisija napotila na usposabljanje. 7 staršev se je na izdane odločbe o napotitvi otrok na usposabljanje (posebna osnovnašola) pritožilo. Zahteva je še v postopku pri republiškem sekretariatu za zdravstvo in socialno varstvo SRS v Ljubljani. Starši niso pripravljani vključiti svojih otrok v posebno osnovno šolo, zlasti ne v prvem letu šolanja. Vprašanje usposabljanja lažje duševno prizadetih, slušno in govorno prizadetih, slepih in slabovidnih in telesno invalidnih otrok je v glavnem rešeno.

Tudi pri usposabljanju srednje duševno prizadetih je dosežen določen napredek. V posebni osnovni šoli Kranj so pred štirimi leti začeli z delovnim usposabljanjem te kategorije. Zaradi prostorske stiske je bilo v začetku število otrok minimalno. S preselitvijo posebne osnovne šole v nove prostore so stari prostori ostali za delovno usposabljanje. Trenutno se v šestih oddelkih usposablja 28 otrok in mladoletnikov, ki so srednje duševno prizadeti. 14 jih je v

šestem oddelku, s katerim se usposabljanje zaključi in so mladostniki usposobljeni za vključitev v delavnice pod posebnimi pogoji, ki jih bo potrebno čimprej ustanoviti.

Pozitivni premiki so prisotni tudi na področju varstva predšolskih srednje duševno prizadetih otrok. To obliko varstva je organiziral oddelk za delovno usposabljanje posebne osnovne šole. V varstvo je vključenih 8 otrok.

Zelo pereče pa je vprašanje težje in težko duševno prizadetih otrok, ali otrok s kombiniranimi motnjami, ki jih ni mogoče vključiti v oddelke za delovno usposabljanje. Evidentiranih in razvrščenih je 12 otrok te kategorije. Starši lo otrok so vložili prošnje za sprejem v zavodsko varstvo. Za sprejem 9 otrok smo zaprosili Zavod za varstvo in delovno usposabljanje dr. Marjana Borštnarja Dornava pri Ptaju. To je edini zavod v Sloveniji, ki sprejema to kategorijo otrok, ki pa je tako napolnjen, da iz naše občine sprejme le enega otroka na leto. Za sprejem enega otroka smo zaprosili zavod za delovno usposabljanje Črna na Koroškem. Za vse je sprejem v zavod nujen, tako glede na razvoj preostalih otrokovih sposobnosti kot glede na družinske razmere.

Center z vsemi zavodi in ustanovami, kjer se nahajajo ti otroci, vzdržuje stalne stike, sodeluje pa tudi pri vzpostavljanju stikov med starši otrok, ki so v zavodu in osebjem zavoda. Prizadeva si ohraniti čustveno vez med starši in prizadetimi otroki, tako, da se po zaključeni rehabilitaciji otrok lahko vrne v družino, če ni invalidnost tolikšna, da ostane otrok v azilu.

Zgodnje odkrivanje otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju je za uspešno rehabilitacijo le-teh zelo pomembno. Tudi na tem področju je bil dosežen določen napredek. V zdravstvenem domu Kranj že nekaj let uspešno deluje dispanzer za mentalno higieno in psihiatrijo, ki kontinuirano obravnava otroke z najrazličnejšimi motnjami. Invalidne otroke teko komisija še pravočasno razvrsti za primerno usposabljanje oziroma terapijo. Dispanzer usposablja tudi starše za delo s prizadetimi otroki. Center pa se povezuje tudi s patro-
nažno službo, ki prav tako kot dispanzer pomaga odkrivati in evidentirati invalidne otroke.

Skrbništvo

Center je kot skrbstveni organ na področju SO Kranj pristojen za vse zadeve v okviru temeljnega zakona o skrbništvu. Skrbništvo zagotavlja varstvo mladostnikom, za katere ne skrbijo starši in polnoletnim osebam, ki niso sposobne skrbeti zase, za svoje pravice in koristi.

Center izvaja tri oblike skrbništva:

1. Skrbništvo za mladoletnike - skrbnik zagotovi mladoletni osebi preživljanje, vzgojo in izobrazbo, to je vsestranski razvoj mlade osebnosti. Ob koncu leta 1973 je bilo evidentiranih 22 primerov te oblike skrbništva. Novih primerov tekom leta 1974 je 5. Pod skrbništvom je torej 27 oseb, ki živijo pri rejnikih, sorodnikih ali v zavodu.
2. Skrbništvo za odrasle osebe - skrbnik omogoča prizadetim osebam preživljanje, zdravljenje in usposabljanje za samostojno življenje, varstvo njihovih pravic kot tudi zavarovanje njihovega premoženja. Ob koncu leta 1973 je bilo v evidenci 74 odraslih varovancev. V letu 1974 so 4 umrli, na novo evidentirani so bili 3. V raznih domovih in v bolnicah za duševno bolne je 21 varovancev, ostali (52) so v domači oskrbi.
3. Skrbništvo za poseben primer in začasno skrbništvo postavi skrbstveni organ osebam, ki so neznanega bivališča, osebam, ki zaradi duševne ali telesne prizadetosti niso sposobne opraviti določene vrste opravil, kot tudi vsem tistim osebam, ki kakorkoli niso sposobne skrbeti za svoje pravice in koristi, pa jim ni bila odvzeta opravilna sposobnost. Skrbnik opravlja za moteno osebo samo določena opravila. Število teh primerov se je v letu 1974 precej zmanjšalo zaradi nove organizacije dela na tem področju. Na podlagi pooblastila centra zastopa vse mladoletne dediče na sodišču pravica centra. V letu 1974 je kot skrbnica teh otrok sodelovala na 22 zapuščinskih razpravah. Drugi primeri za skrbništvo mladoletnikov so redki. Na področju posebnega skrbništva za odrasle pa je precejšen porast v primeru s preteklim obdobjem. Skrbniki zlasti sprejemajo pokojnine oskrbovancev, ki so v domu upokojujencev in zaradi starostne demence niso sposobni sami sprejemati pokojnine. Evidentiranih je 7 takih novih primerov.

Precej skrbnikov, ki upravljajo s premoženjem varovancev je malomarnih in samovoljnih, saj ne predlagajo redno skrbniških obrečunov. V zvezi s tem bo center konec leta ustrezno ukrepal. Zagotovljena so tudi sredstva za nagrade skrbnikom. V primerih, ko ima varovanec lastna sredstva za prežvljanje, je skrbstveni organ pri Ljubljanski banki odprl hranilne pupilne knjižice, ki jih skrbstveni organ le evidentira in dovoljuje dvige, hranijo pa jih skrbniki sami.

Kmetijske oskrbnine

Mesečno jih prejema ostareli in za pridobitno delo nesposobni kmetje in njihovi svojci, ki so podarili kmetijska zemljišča v družbeno last. Prve kmetijske oskrbnine so bile plačane že 1963 leta. Kmetje so oddajali zemljišča v družbeno last do leta 1969, kasneje pa ne več. Število prejemnikov kmetijskih oskrbnin je vsako leto manjše zaradi smrti in zaradi osamosvojitve otrok kmetov darovalcev. V letu 1974 je prejelo kmetijske oskrbnine 18 občanov, 12 darovalcev in 6 svojcev.

Višina mesečne oskrbnine je odvisna od velikosti oddanega zemljišča. Vsako leto se tudi valorizira. Letos so se kmetijske oskrbnine povečale za 17 %. Najnižja oskrbnina je v letu 1974 znašala 847,00 din, najvišja pa 1139,00 din.

Vsem upravičencem je bilo omogočeno tudi brezplačno letovanje na morju. Zaradi starosti in bolezni pa gredo na morje le redki. Letos so letovali le 4 upravičenci.

Otroški dodatek za otroke iz socialno ogroženih kmečkih družin -

Od leta 1972 imajo otroci iz ogroženih kmečkih družin pravico do prejemanja otroškega dodatka. Socialno ogrožene kmečke družine so tiste, kjer znaša katasterski dohodek do 2000 din letno ali 600 din na družinskega člana ali v primeru velikega števila otrok ter bolezni.

Leta 1974 prejema kmečke otroške dodatke 79 otrok iz 31 družin. Le 8 družin je iz nižinskega predela, ostali upravičenci pa so iz višinskih predelov občine. Otroški dodatek za enega otroka znaša 113,00 din. Polovico sredstev zagotavlja Repub-

liška skupnost otroškega varstva, ostalo pa proračun SO Kranj.

Vse predloge za dodelitev otroškega dodatka je dal center. K sodelovanju bo treba pritegniti tudi komisije za socialna vprašanja pri krajevnih skupnostih.

Alkoholizem

To je eden najhujših socialnih problemov, saj zavzema vsevečji obseg in s svojo prisotnostjo ogroža ne le posameznika in določeno skupino, temveč vso družbo. Rezultat družbenega prizadevanja proti alkoholizmu je akcijski program boja proti alkoholizmu, ki ga je leta 1973 sprejela Skupščina SRS. V skladu z določili programa so pozitivni premiki prisotni tudi v kranjski občini, predvsem na področju zdravljenja in rehabilitacije alkoholikov. Ustanovili so dispanzer za alkoholizem in druge odvisnosti, ki deluje že leto dni. V dispanzerju poteka kompleksna socialno psihiatrična obravnava alkoholikov, vse do popolne rehabilitacije. Center se je takoj na začetku vključil v delo na področju alkoholizma. V občini prav center najbolje pozna ta problem in je tudi zelo zainteresiran za njegovo reševanje.

V letu 1974 je center obravnaval 105 alkoholikov. 49 oseb je pristalo na zdravljenje, pri 56 osebah pa je delo še vedno na začetku. Treba je upoštevati dejstvo, da prva faza zdravljenja pri nekaterih alkoholikih traja tudi po več let. Določenemu številu alkoholikov pa v današnjih pogojih zdravljenja ni mogoče pomagati. Nujni bi bili drugi ukrepi.

Pri obravnavanju alkoholikov skuša center vključiti v delo družino in delovno organizacijo, kjer je posameznik zaposlen. S skupnimi močmi se spozna probleme in se jih prične reševati. V kasnejših fazah zdravljenja se v saniranje problemov vključuje tudi alkoholike same.

Alkoholiki, ki so uspešno končali zdravljenje, so koristni člani naše družbene skupnosti, vsi so zaposleni in so aktivni tudi na drugih področjih.

Na centru je evidentiranih 270 alkoholikov. V času evidentiranja je bilo med njimi 82 nezaposlenih. Vsak zdravljene alkoholik se zaposli. Pri reševanju problemov se center pove-

zuje z vsemi sorodnimi institucijami, ki lahko kakorkoli pomagajo. Center se srečuje tudi z alkoholiki, ki so zaradi dolgotrajnega uživanja alkohola propadli fizično in psihično. Zanje bi bil nujno potreben posebni zavod, kjer bi potekala dolgotrajna resocializacija, do konca propadli pa bi tam našli svoj azil. Center ima v evidenci trenutno 33 takih alkoholikov. Med njimi so osebe, ki nimajo prav nobene možnosti za obstoj. Ta problem se rešuje tako, da se te osebe namesti v dom za upokoјence, kar nikakor ni ustrezna rešitev. Za to kategorijo alkoholikov je nujno treba najti ustrezno rešitev.

Delo na področju boja zoper alkoholizem v letu 1974 lahko ocenimo kot delno uspešno. Razveseljivo je, da na področju občine deluje že 5 klubov zdravljenih alkoholikov, v katere je včlanjenih 100 zdravljenih alkoholikov in prav toliko njihovih svojcev. Ti občani tvorijo kategorijo, ki predstavlja področje sekundarne preventive alkoholizma.

Različna družinska problematika

V letu 1974 je center obravnaval 186 zadev s področja različne družinske problematike. Sem sodijo različni problemi, vendar vsi zasledujejo isti cilj - pomagati posamezniku ali družini.

Irena Jere

Raziskava

POBEGI GOJENCEV IZ VZGOJNIH ZAVODOV

Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani je v letu 1974 končal raziskavo o pobegih gojencev iz vzgojnih zavodov. Nosilec raziskovalne naloge je bil dr. Bronislav Skaberne. Raziskavo sta financirala raziskovalna skupnost Slovenije - Sklad Borisa Kidriča in republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo SRS.

Organi socialnega varstva in organi javne varnosti (ter še mnogi drugi organi) so že nekaj let v Sloveniji opazovali vsakoletni porast števila begavcev, zato je bila postavljena zahteva, da je treba posvetiti več pozornosti preprečevanju begov in obravnavanju begavcev. Republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo je leta 1966 izdelal informacijo o varstvu pobeglih otrok in mladoletnikov v Sloveniji in jo posredoval organom skupščine SRS, izvršnemu svetu, občinskim socialnim službam ter drugim zainteresiranim organom in organizacijam. Po sklepu izvršnega sveta je republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo pripravil osnutek zakona o varstvu pobeglih otrok in mladoletnikov. Izdaja zakona je bila kasneje zavrnjena, zato sta 25/5-1971 republiški sekretar za zdravstvo in socialno varstvo in republiški sekretar za notranje zadeve izdala priporočilo o varstvu pobeglih otrok in mladoletnikov. Poleg tega sta sekretarja izdala tudi navodilo o ravnanju z mladoletnikom, ki se izmika izvršitvi vzgojnega ukrepa.

Navedena predpisa in same potrebe v socialni službi so povzročile, da so bila v večjih krajih Slovenije organizirana mladinska sprejemališča in ustvarjene so bile ustrezne kapacitete za varstvo begavcev. Čeprav je znano, da begov otrok in mladoletnikov ne bomo popolnoma odpravili, je bilo ves čas dela na tem področju odprto vprašanje, ali dovolj vemo o begih otrok in mladoletnikov in ali poznamo razloge zanje.

Med begi otrok in mladoletnikov tvorijo še prav posebno značilno skupino begi gojencev iz vzgojnih zavodov in iz vzgojno poboljševalnega doma. V slovenski strokovni in laični javnosti vlada že nekaj let prepričanje, da je begov iz vzgoj-

Raziskava

nih zavodov veliko, da jih je preveč, skratka, da jih je več, kot bi jih smelo biti po naših pričekovanjih in, da ti begi kažejo tudi na slabo in neuspešno delo vzgojnih zavodov. Javnost preko begov vrednoti delo vzgojnih zavodov, to vrednote nje pa je v vsakem pogledu negativno, bodisi, da so begi posledica "premilega", bodisi, da so posledica "prestrogega" ravnanja v zavodu.

O begih gojencev iz vzgojnih zavodov in iz vzgojno pobiljševalnega doma je leta 1968 razpravljala tudi komisija za splošna vprašanja izvrševanja vzgojnih ukrepov in mladinske kazenske zakonodaje pri republiškem sekretariatu za zdravstvo in socialno varstvo in sprejela sklep, da je potrebno izdelati temeljito študijo o pobegih gojencev iz vzgojnih zavodov in iz vzgojno pobiljševalnega doma. Na osnovi tega sklepa je inštitut za kriminologijo prevzel izdelavo raziskave o pobegih gojencev iz vzgojnih zavodov.

Raziskovalci so se odločili, da bodo z raziskavo opazovali bege iz tistih zavodov, v katerih so gojenci stari nad 15 let. Tako so bili z raziskavo zajeti trije vzgojni zavodi (v Gorenjem Logatcu, Slivnici in Višnji gori) ter vzgojno pobiljševalni dom v Radečah. V teh zavodih so tudi sicer težje osebnostno in vedenjsko moteni mladoletniki, zato so njihovi begi specifični tako po ciljih, pripravah, vsebini in posledicah. Tudi javnost je na splošno seznanjena le s problematiko begavcev starih nad 15 let, ki begajo iz različnih zavodov, saj se njihovi begi večkrat začnejo ali končajo s kaznivimi dejanji.

Namen raziskave je bil raziskati predvsem vzroke pobegov gojencev iz vzgojnih zavodov in nakazati možnosti za omejitev pojava, ob tem pa ugotoviti v kakšnem obsegu so begi gojencev iz vzgojnih zavodov neizbežni spremljevalci zavodske vzgoje. Raziskava naj bi ugotovila število begov iz opazovanih vzgojnih zavodov v enoletnem časovnem obdobju ter čas, način in druge okoliščine begov. Namen raziskave je bil tudi ugotoviti, kako so vzgojitelji obravnavali gojence po vrnitvi z bega.

Raziskovalci so postavili za raziskavo dve osnovni hipotezi. Prva je bila, da gojenci bežijo iz vzgojnih zavodov zaradi različnih vzrokov (prilagoditvenih težav in domotožja v prvi fazi bivanja v zavodu; avanturizma; utesnjenosti in pritiskov s strani osebja in gojencev; premalo stimulativnega vzdušja v zavodu, dolgočasje in inertnega življenja; solidarnosti in nagovarjanja; hujše osebne prizadetosti), druga hipoteza pa, da vzgojitelji često obravnavajo gojenca neprimerno, ko se po begu vrne v zavod.

Že ob pripravi raziskave, so raziskovalci skušali dobiti od vzgojnih zavodov odgovor na vprašanje, kaj štejejo za pobeg. Odgovori so prav značilni za naše razmere. Dobili so 5 "uradnih" definicij, ki so jih dali zavodi in 25 definicij, ki so jih dali posamezni strokovni delavci v teh zavodih.

Na tej osnovi je bila za raziskavo sprejeta naslednja definicija: "Beg je vsak odhod gojenca iz vzgojnega zavoda brez dovoljenja ali samolastno podaljšanje dovoljenega izhoda, če se gojenec ne vrne prek noči do 6. ure zjutraj". V teku raziskave pa so raziskovalci prišli do spoznanja, da bi bilo potrebno to definicijo za potrebe prakse spremeniti. Ob koncu raziskave zato predlagajo novo definicijo, ki se glasi: "Beg je vsako nedovoljeno oddaljevanje gojenca iz vzgojnega zavoda za krajši ali daljši čas". Odhod iz vzgojnega zavoda je pri tem bistvo bega, kaj je "krajši čas", pa bi se bilo treba domeniti z domaškimi praktiki in tega ne kaže postavljati enostransko, pravijo raziskovalci.

Raziskava je trajala 4 leta. Anketiranje v vzgojnih zavodih je potekalo od 15/9-1971 do 14/9-1972. V načrtu raziskave je bilo predvideno, da bo v enoletni opazovalni dobi zajeto okrog 300 begov iz vseh štirih zavodov. Dejansko pa je bilo z raziskavo zajeto 317 begov, po kontroli gradiva pa je bila opazovana populacija akrčena in je v raziskavi obdelano 248 begov. Število je še vedno tolikšno, da zagotavlja veljavnost rezultatov z možnostjo posploševanja.

Glede na namen raziskave in predmet opazovanja je raziskovalni tim uporabil kot delovne metode intervju ter psihološke tehnike. Vprašalnike so izpolnjevali psihologi, socialni delavci, pedagogi in mojstri. Gojenci sami niso izpolnjevali vprašalnikov. Nekateri vprašalniki so nudili alternativno možnost, da jih gojenci sami izpolnjujejo ali da pripovedu-

jejo psihologu, ki zapisuje njihove odgovore. Možnost, da gojenec sam izpolnjuje vprašalnik, po našem mnenju ni mogla v ničemer prispevati k verodostojnosti odgovorov, saj je vsak vprašalnik nosil identifikacijske podatke o mladoletniku in je vsak mladoletnik vedel, da bodo njegovi odgovori dostopni vsaj psihologu, ki mu je tudi dal vprašalnik v izpolnjevanje. Zato lahko sklepamo, da je bila iskrenost odgovorov in stališč gojencev v odločilni meri odvisna od zaupanja, ki vlada med gojenci in psihologi in prepričanja goječev, da s svojimi odgovori ne bodo škodovali sami sebi in svojemu položaju v vzgojnem zavodu. To pomeni po drugi strani, da so vsa negativna stališča gojencev izražena do zavoda in delavcev v zavodu, res izraz takega prepričanja in da bi verjetno ob drugačnem načinu izpolnjevanja vprašalnikov bili ti podatki še dosti bolj iskreni in torej za nekatere izmed zavodov in za njihove delavce še bolj neugodni.

— — — — —

Zaključki raziskave potrjujejo nekatere bolj ali manj utrjene domneve o vzrokih begov, o pomembnosti strokovnega obravnavanja begavcev po vrnitvi v zavod in o možnostih za preprečevanje begov. Ugotovitve raziskave so toliko prepričljive, da lahko vsak izmed opazovanih zavodov na podlagi ugotovitev prouči svoj notranji sistem dela z gojenci, svoj odnos do gojenčevih problemov, do situacij, ki bolj ali manj zanesljivo sprožajo pri gojencih odločitve za pobeg, da zavodi zvrednotijo svoj odnos do begov nasploh in da na bolj sodobnih načelih zastavijo svoje delo z gojenci po vrnitvi z bega.

Vsi zaključki raziskave so v določeni medsebojni in nujni povezavi in šele kot celota omogočajo celovito spoznavanje problema begov iz vzgojnih zavodov in lahko služijo kot osnova za načrtovanje boljšega pristopa k obravnavanemu problemu.

Raziskava povzema po tuji literaturi ugotovitev, da pri najboljši volji ni mogoče preprečiti vseh begov iz vzgojnih zavodov, da pa se je mogoče in potrebno boriti proti begom predvsem s preprečevalnimi ukrepi. Za to pa je potrebno poznati vzroke, faktorje in sprožilne situacije. Raziskava je odgovorila na vse navedene zahteve glede spoznavanja fenomenologije in etiologije begov ter glede tretmana begavcev po vrnitvi z

bege. Še več, dala je vpogled v notranjo klimo obravnavanih zavodov in ugotovila zvezo med počutjem gojencev in strokovnih delavcev v zavodu ter med kvantiteto in kvaliteto begov.

Raziskava ugotavlja, da je le 38 % oseb, ki so v vzgojnih zavodih v opazovalni dobi opravljale naloge vzgojiteljev, imelo ustrezno šolsko izobrazbo. Podatek je pravzaprav porazen za slovenske razmere, ko že več let deluje na pedagoški akademiji v Ljubljani poseben oddelek za izobraževanje specialnih pedagogov in bi lahko bila situacija v vzgojnih zavodih glede na število doslej diplomiranih pedagogov že mnogo boljša, kot je v resnici. Toda številni pedagogi so že zapustili svoje delo v vzgojnih zavodih, mnogi med njimi so se zaposlili v popolnoma drugi stroki in so tako že bolj ali manj "izgubljeni" za slovenske vzgojne zavode. Razlogi za tako stanje so kaj različni, vendar dobro znani, zato jih tu ni potrebno ponavljati.

Raziskava ne ugotavlja posebej povezanosti med strokovno izobrazbo vzgojitelja in številom begov iz njegove vzgojne skupine oziroma begov, na katere so se gojenci odpravili v času, ko je delal v skupini določeni vzgojitelj. Verjetno bi taka primerjava pokazala določeno odvisnost med strokovnostjo vzgojitelja in številom begov iz njegove vzgojne skupine. Vsak zavod sicer ima te podatke po interni evidenci begov, vendar so zavodi še premalo pripravljene iskati vzroke za bege tudi pri vzgojiteljih, še manj so pripravljene sami vzgojitelji, da bi iskali vzroke pri sebi. Raziskava je opozorila na povezanost med notranjimi odnosi in počutjem gojencev v zavodu ter med številom, trajanjem in težo begov. Na klimo v zavodu pa ima prav gotovo svoj vpliv tudi strokovnost, izkušnost in pripravljenost vzgojiteljev za delo z vedenjsko in osebno moteno mladino.

Raziskava ugotavlja, da je bila le dobra polovica gojencev pred oddajo v vzgojni zavod v opazovalnem oziroma triažnem zavodu. Najslabša situacija je bila v vzgojno poboljševalnem domu, kjer je bilo netriažiranih 66 % gojencev in v vzgojnem zavodu v Slivnici, kjer je bilo netriažiranih 63 % gojencev. Raziskava je potrdila, da je več begavcev med tistimi, ki niso bili triažirani. Nadalje je ugotovljeno, da je bilo več kot tri mesece v triažnem zavodu 77 % gojencev (od tega 25 % celo več kot 6 mesecev). Na tej osnovi je v raziskavi postavljen zaključek, da je za večino ugotovitev strukture osebnosti mladoletnika potreben daljši čas. S tako ugotovitvijo se ni mogoče popolnoma strinjati iz več razlogov. Eden izmed njih je ta, da

so možnosti za razporejanje (triažiranje) mladoletnikov na podlagi ugotovitev opazovanja zelo skromne, saj je dekleta mogoče oddati le v vzgojni zavod v Višnji gori, fante pa v primeru, ko niso storili kaznivo dejanje v vzgojni zavod v Gorenjem Logatcu ali v Slivnici; če so pa storili kaznivo dejanje, se ta možnost poveča še na oddajo v vzgojno poboljševalni dom. Pri tem pa so kriteriji za sprejem mladoletnikov v zavod v Logatcu in v Slivnici toliko različni, da za njihovo ugotavljanje prav gotovo ni potreben čas nad tri mesece, kot to zaključuje raziskava. Na drugi strani pa se postavlja odločilno vprašanje, čemu sploh služi opazovanje in proučevanje mladoletnikove osebnosti? Ali je namen omogočiti le triažo in usmeritev mladoletnika v določen zavod ali pa je tudi namen ponuditi vzgojnemu zavodu možnost, da se seznanijo z mladoletnikovo preteklostjo, sedanostjo in prihodnostjo (anamneza, diagnoza, prognoza), kar naj bi koristilo vzgojnemu zavodu pri sestavi in izvajanju vzgojnega načrta. Praksa v svetu in doma kaže, da je še tako dober diagnostični postopek kaj malo koristen za bodoče delo z gojencem, če so prevelike razlike v strokovnosti med osebjem v triažnem centru in v vzgojnih zavodih. V novejši tuji literaturi se navaja rok 15 dni kot najdaljši rok za opazovanje gojencev in po iskušnjah zavodov, ki preiskujejo nove metode opazovanja, dosegajo v tem skrajšanem roku boljše uspehe kot z daljšo opazovalno dobo. Vsekakor zasluži problem opazovanja gojencev mnogo več pozornosti, kot jo je bil deležen doslej. Raziskava je opozorila na problem dolžine opazovanja, stvar ene od bodočih raziskav pri nas pa bo, natančneje proučiti to vprašanje.

Glede problema triažiranja gojencev velja omeniti še, da je v času opazovalne dobe begov (15.9.1971 do 14.9.1972) veljal republiški pravilnik o strokovnih komisijah in o postopku za napotitev vedenjsko in osebnostno motenih otrok v vzgojne zavode, po katerem so bile pristojne za razvrščanje v vzgojne zavode tudi občinske strokovne komisije. V raziskavi pa je upoštevano le opazovanje v zavodu in sicer v prehodnem mladinskem domu v Ljubljani in v mladinskem sprejemališču v Mariboru. Ne najdemo razloga za tako diferenciacijo, zato ugotovitve raziskave o deležu triažiranih gojencev niso pravilne oziroma so vsaj pomanjkljive.

Raziskava ugotavlja, da je bilo malo gojencev (4 %) glede katerih bi zavodsko osebje menilo, da njihova oddaja v zavod ne bi bila ustrezna. V vzgojnem zavodu v Slivnici takih go-

jencev sploh ni bilo. Na ustreznost oddaje v zavod tudi ni vplivalo dejstvo predhodnega triažiranja, celo nasprotno. V vzgojnih zavodih v Logatcu, Radečah in v Slivnici, je bil delež gojencev, ki niso bili opazovani, pa so zavodi ocenili, da je njihova oddaja v zavod ustrezala, višji od deleža gojencev, ki so bili pred oddajo v zavod opazovani in triažirani. Iz tega lahko napravimo zaključek, da neustrezna oddaja v vzgojni zavod ni vplivala na bege iz zavodov.

Navedene ugotovitve in zaključki so izredno pomembni. Prevladuje namreč stališče, da sta opazovanje in triaža gojencev *conditio sine qua non* za oddajo v vzgojni zavod, da je treba najprej z opazovanjem ugotoviti mladoletnikovo osebnost in na tej podlagi odrediti oddajo v ustrezni zavod. Raziskava pa ni potrdila tega stališča. Ugotovitev velja seveda le za opazovano populacijo, zato ostaja odprto vprašanje, ali bi podobne rezultate dalo opazovanje gojencev v vseh slovenskih vzgojnih zavodih, še zlasti v zavodih za šolske otroke, kjer so še manj izdelani kriteriji za oddajo v posamezni zavod.

Med sprožilnimi situacijami za beg je raziskava ugotovila kot najštevilnejši razlog slabo počutje gojenca v zavodu, drugi razlog pa je atraktivnost zunaj zavoda. Med begavci je 86 % gojencev bežalo domov ali pa so se želeli zabavati in pohajkovati. Glede na to, da so jim bile te možnosti v vseh zavodih odvzete in, da so to normalne težnje vseh, ne samo mladih ljudi, je v raziskavi postavljena podmena, da je beg iz zavoda iz gojenčevega stališča normalno in ne nenormalno dejanje. V raziskavi navedeni razlogi za mladoletnikovo slabo počutje kažejo, da je pogosto za to bolj ali manj odgovoren vzgojni zavod. Po našem mnenju ni mogoče pričakovati zmanjšanja begov po "zaslugi" gojencev, ti se ne bodo spremenili sami od sebe. Zmanjšanje begov je mogoče pričakovati le po "zaslugi" zavodov in osebja v zavodih, ki bo moralo pokazati več razumevanja za gojenčeve težave. Beg gojenca iz zavoda ne bi smeli ocenjevati le kot izraz njegove "neprilagojenosti", temveč bi osebje moralo verjeti, da je beg ena od normalnih reakcij gojenca, ki se je znašel v določenem življenjskem okolju z večjimi ali manjšimi omejitvami svobode.

Na pojem bega iz vzgojnega zavoda se pogosto veže izvrševanje kaznivih dejanj. Kot ugotavlja raziskava, nosi dobršen delež odgovornosti za tako javno mnenje naš dnevni in revijski tisk, ki opisuje uspele bege iz vzgojnih zavodov in na begih stor-

jena kazniva dejanja. Vendar je raziskava pokazala, da v resnici ni utemeljena bojazen množičnega izvrševanja kaznivih dejanj na begih. Begavci iz vzgojno poglobljševalnega doma so storili kazniva dejanja na eni tretjini begov, dočim je delež kaznivih dejanj na begih iz drugih zavodov le neznaten. To pomeni, da so izvrševali praktično kazniva dejanja na begih le gojenci iz vzgojno poglobljševalnega doma, v katerem so izključno delinkventni mladoletniki, oddani v zavod po odločbi sodišča. Iz raziskave ni razvidno, kakšna je bila kriminalna preteklost begavcev in predvsem tistih, ki so izvrševali na begih premoženjska kazniva dejanja. Ni opravljena primerjava med kaznivimi dejanji, ki so jih storili mladoletniki pred prihodom v dom in kaznivimi dejanji, ki so jih storili na begih. Zato ni mogoče napraviti zaključka ali ne gre pri begavcih iz vzgojno poglobljševalnega doma le za nadaljevanje njihove prejšnje delinkventne dejavnosti.

Raziskava posveča veliko pozornost obravnavanju gojencev po vrnitvi z bega. Gojenci so bili po vrnitvi osamljeni in izolirani v vzgojno poglobljševalnem domu v 86 % primerov (pripor) in v zavodu v Višnji gori v 79 % (izolirnica). Za obravnavanje begavcev po vrnitvi z bega ima natančnejša pravila le vzgojno poglobljševalni dom (hišni red), dočim v drugih vzgojnih zavodih ni o tem pisanih pravil. V vseh vzgojnih zavodih pa so beg presojali kot prestopok zavodske discipline.

Menimo, da je raziskava dala pomembne rezultate ravno na področju obravnavanja begavcev po vrnitvi z bega. To še posebno zato, ker je težko ali skoraj nemogoče preprečiti prve bege, možno pa bi bilo preprečiti ponovne bege. Za to pa bi bilo potrebno veliko več napora zavodskega osebja, ki bi moralo odkriti vzrok pobega in v gojencu skušati odkriti mehanizme, ki ga silijo k begu s katerim pogosto rešuje svojo notranjo tesnobo, odpor, sovraštvo, željo po maščevanju in še vse ostalo kar odloča o begu.

Če skušamo na koncu podati oceno raziskave o pobegih gojencev iz vzgojnih zavodov, potem je po našem mnenju njen največji doprinos na področju obravnavanja vedenjsko in osebnostno motene mladine ravno v ugotovitvi, da je beg iz vzgoj-

nega zavoda iz stališča gojenca naravna težnja po svobodi, ki jo naj bi užival vsak človek. Ta težnja pa je nekaj normalnega in samo po sebi umevnega, zato se mora zlasti strokovno zavodsko osebje tega zavedati, pa čeprav pomeni beg kršitev zavodske discipline. Raziskava je pokazala, da so bile velike razlike med številom begavcev iz posameznih vzgojnih zavodov. Največ begov je bilo iz vzgojnega zavoda v Gorenjem Logatcu, čeprav je imel najugodnejše razmere in so se gojenci v njem najbolj počutili.

Raziskava je pokazala, da gojenci bežijo iz zavodov ne glede na bolj ali manj represivni oziroma permisivni način obravnavanja. Na gojenca to nima odločilnega vpliva, zanj pomeni oddaja v vzgojni zavod vedno omejitev osebne svobode, zato je beg iz gojenčevega stališča le naravno prizadevanje za dosego svobode, pa čeprav le za kratek čas.

Z ugotovitvami raziskave se naj seznanijo čim širši krog strokovnih delavcev, ki obravnavajo vedenjsko in osebnostno moteno ter delinkventno mladino. Poleg vzgojnih zavodov, ki so jim ugotovitve raziskave najbolj namenjene, bi se morali z njimi seznaniti tudi vsi socialni delavci, ki pri svojem delu prihajajo v stik z moteno mladino, saj omogoča raziskava globlje spoznavanje mladoletnikove duševnosti, njegovih nagnenj in stališč. To je namreč prva raziskava o stališčih gojencev do zavodov, do osebja v zavodih in do zavodske klime. Očitno je namreč, da vzgoja in prevzgoja vedenjsko in osebnostno motene mladine ni le enosmerni proces, ki bi potekal le od vzgojitelja h gojencu in, da gojenci ne ocenjujejo svojega vzgojitelja le po tem, kakor se jim ta prikazuje v svojih bolj ali manj uspešno "zrežiranih" vzgojnih nastopih. Očitno je, da gojenci ocenjujejo svoje vzgojitelje po njihovi celoviti osebnosti, ki pa je vedno skup dobrega in slabega, uspešnega in neuspešnega, hotenega in nehotenega, izrečenega in neizrečenega.

Za socialno službo so pomembne predvsem ugotovitve o pomenu predhodnega triažiranja gojencev pred oddajo v zavod in o povezavi med nekaterimi okoliščinami iz življenja mladoletnika in nagnjenostjo k begom. Na te okoliščine bi morala biti socialna služba v prihodnje še bolj pozorna in bi na ta način lahko prispevala k zmanjšanju begov gojencev iz vzgojnih zavodov.

Franci Brinc

Ocena

KAJ VEMO O DROGAH

(Gradivo s seminarja o problemih uživanja drog v Sloveniji, ki ga je pripravil v dneh od 22. do 26. aprila 1974 na Bledu Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani), Mladinska knjiga 1975

Med vrsto knjig, ki so se v zadnjih dveh, treh letih pojavile na slovenskem knjižnem trgu (npr. Narkomanija mladih, skupine srbskih avtorjev, dr. Jovan Bukelić: Toksikomanije, Droge med nami skupine švicarskih avtorjev in dr. Leva Milčinskega: Droga, človek, družba) se je nedavno pojavila tudi knjiga Kaj vemo o drogah, v kateri je priobčeno gradivo s seminarja, ki ga je organiziral Inštitut za kriminologijo. Vendar te knjige nikakor ne moremo uvrstiti med tiste, ki se s problemom narkomanij bavijo zgolj s fenomenološkega ali informativnega vidika, se pravi med knjige, ki želijo javnosti sporočiti neko resnico o tem pojavu, ki je izjemno in vznemirljivo tudi v času, za katerega je sicer značilna zavest izjemnosti. Po svoji zasnovi in vsebinski izpeljavi je namreč toliko drugačna od nazornih pripovedovanj, dokazovanj, obsodb, zahtev in klicev na pomoč, ki jih je obilo v tovrstni literaturi, da je ne moremo vrednotiti po ključu naše tradicionalne naravnosti, ki se je izoblikoval ob srečanju našega neznanja in negotovosti glede narkomanij z literaturo, ki nam je skušala v tem odpomoči. Knjiga namreč prvenstveno govori o vprašanjih, ki se zastavljajo ob našem srečanju z narkomanijami v različnih poklicnih vlogah oz. službah, ki jih v svojem vsakdanu opravljamo. Ne prinaša odgovorov, ki bi bili splošno uporabni, odgovorov, ki bi odpravljali vprašanja, pač pa ob tem, ko se opredeljuje do različnih vidikov družbene akcije zastavlja, sicer ne eksplicitno, vprašanja na odgovore, ki so se nam zdeli doslej sami po sebi umevni in zastavlja nove. To je knjiga, ki razgrinja paleto mišljenja o drogah in njihovi uporabi ter zlorabi, ki daje ob branju svobodo, da mislimo svoje misli, a da se hkrati vidimo v mislih drugih. To je knjiga, ki uči misliti in se spraševati ob drogah - v posebnih slovenskih razmerah, ko nas je "dokaj nenavaden in nepričakovan pojav narkomanije ... našel skoraj

nepripravljene", čeprav "bi ravnali narobe, če bi bili prestrašeni, obenem pa spet ne bi ravnali prav, če se nanjo ne bi pripravili" (iz razgovora dr. Janeza Pečarja). To je obenem tudi knjiga, ki na osnovi sedanjega znanja in izkušenj prikazuje, za kaj naj bi se na slovenskem zavzemali in kako naj bi to dosegali vsi, ki se po kakršni koli dolžnosti ali nameri srečujejo s problematičnim življenjem posameznika - narkomana.

Po svoji organizaciji in predstavitvi snovi se knjiga kaže kot izrazito poročilo o dogajanju na seminarju, ki je bil organiziran z namenom "informirati udeležence o problemu, oceniti sedanjo in predvidljivo stopnjo nevarnosti, razmišljati o mogočih ukrepih in motivirati udeležence za akcijo" (dr. Katja Vodopivec v predgovoru). Oblika dela v diskusijskih skupinah je omogočila "konfrontacijo stališč, zbiranje informacij, ocenjevanje nevarnosti v tem trenutku in tehtanje realnih možnosti za delo v prihodnje" (dr. Katja Vodopivec v zaključni besedi), torej izpolnitev precejšnjega dela namer, čeprav je seveda seminar lahko pomenil "le stopnjo na razvojni poti našega razumevanja in delovanja". Vendar pa knjiga prerašča to zunanjo formo, razvidno v ločenih, tematsko zaokroženih prispevkih s končnim sporočilom, vsebovanim delno v eksplicitno podanih stališčih in predlogih seminarja, delno pa v implicitno navzoči v demokratični, nestigmatizirajoči naravnosti, ki veje iz nje. Čeprav so heterogenosti poklicne in službene usmeritve, pa seveda tudi osebne sestavine, vplivale na to, da nekatera vprašanja, pomembna za pristope k problemu, niso pred skorajšnjo razjasnitvijo, npr. vprašanje represivnosti vse terapije, je vendarle mogoče zaključiti, da je jemanje drog za udeležence seminarja takšen "beg od svobode", ki zahteva premišljeno, vsklajeno in k potrebam človekove osebnosti usmerjeno iskanje poti, ki naj bi tak beg spremenile v vrnitev v družbo.

Knjigo Kaj vemo o drogah, lahko torej smatramo za pomemben prispevek k socialni omiki, to je k napredku naše sposobnosti opazovanja in umevanja življenja posameznika in družbe tudi v njunih zapletenih navzkrižjih in h krepitvi naše vere, da lahko ljudem ob sebi, ki so v stiski, pomagamo. Knjiga sodi potemtakem s svojim sporočilom v miselni in praktični svet vsakega socialnega delavca.

B.T.

O B V E S T I L O

Višja šola za socialno delo bo proslavila v tem letu 20-letnico svoje ustanovitve. Ob tem jubileju bo izdana posebna številka Vestnika delavcev na področju socialnega dela s članki diplomantov šole in drugih strokovnjakov, ki delajo na določenem področju socialnega dela. Zaradi tega vabimo diplomante Višje šole za socialno delo k sodelovanju pri izdaji posebne številke Vestnika. O vsakem področju socialnega dela (socialno skrbstvo, gospodarstvo, šolstvo, zdravstvo, sodstvo, zaposlovanje, delo z mladino, delo z zdomci itd.) bi želeli dobiti vsaj po en krajši sestavek, v katerem bi bila opisana problematika (področje dela, organizacija, pristojnosti, metode dela itd.) tega področja. Obseg članka je lahko od dve do največ dvanajst tipkanih strani. Članke je treba dostaviti Višji šoli za socialno delo, uredniškemu odboru in sicer do 1. septembra 1975. Vse članke honoriramo. Za podrobnejše informacije lahko pokličete telefonično tov. T. Stojšina, B. Meseca ali direktorja VŠSD.

VESTNIK - glasilo delavcev na področju socialnega dela
izdajajo:

- Republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo
- Višja šola za socialne delavce
- Skupnost služb socialnega varstva
- Skupnost socialnih zavodov
- Zveza društev socialnih delavcev Slovenije.

Urejuje uredniški odbor: Tone Brejc, Franci Brinc, Majda
Kramar, Berta Leskovic, Blaž Mesec, Janko Perat, Ela
Župančič.

Glavni urednik: Pavel Dolar

Odgovorni urednik: Tone Brejc

Uredništvo je v Ljubljani, Župančičeva 6, tel. 23-114

VESTNIK izhaja v 6 številkah na leto. Letna naročnina je
30 din, posamezna številka stane 5 din.

Naročnino vplačajte na račun št. 50100-603-40916.

Prispevki se honorirajo.

Rokopisi se ne vračajo.

